

Имя пользователя:
Юлія Юріївна Козюберда

ID проверки:
1016026508

Дата проверки:
20.12.2023 21:03:47 EET

Тип проверки:
Doc vs Library

Дата отчета:
29.12.2023 12:52:21 EET

ID пользователя:
15143

Название файла: Диплом_КозюбердаЮЮ_анти.pdf

Количество страниц: 67 Количество слов: 14624 Количество символов: 111859 Размер файла: 1.48 MB ID файла: 1015715319

2.55% Совпадения

Наибольшее совпадение: 0.99% с источником из Библиотеки (ID файла: 1015200422)

Поиск совпадений с Интернетом не производился

2.55% Источники из Библиотеки 216 ..... Страница 69

6.76% Цитат

Цитаты 11 ..... Страница 70

Не найдено ни одной ссылки

0% Исключений

Нет исключенных источников

Модификации

Обнаружены модификации текста. Подробная информация доступна в онлайн-отчете.

Замененные символы 4

1. ПОНЯТТЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ ЙОГО ВАЖЛИВОСТІ В ЕКОНОМІЦІ

1.1. Сутність банківського кредиту в економіці

Кредит виник на певному етапі розвитку товарно-економічних відносин у суспільстві: коли продавцю необхідно було продати товар, а у покупця не було грошей, щоб його купити (оскільки він ще не виробив свій товар або не продав його), виникала потреба у передачі продавцем покупцю товару з відстрочкою платежу, тобто, в кредит. У цьому полягає найбільш загальна причина необхідності у кредиті. Боржник, отримавши купівлю кредит, замість передачі продавцю грошей, випишував йому письмове зобов'язання, де вказувалися умови та терміни погашення боргу [49, с. 15].

Заснований на цьому досить простому договорі механізм товарно-грошових відносин був значно ускладнений порівняно зі звичайною процедурою купівлі-продажу (Товар – Гроші – Товар). З'явилися нові суб'єкти ринку – боржник і кредитор. Обидва суб'єкти відомі давно. Спочатку стосунки між ними були стабільними. Але згодом сформувався цілий клас людей, які стали професією кредитного обслуговування. На першому етапі це були лише мінняйли, потім лихварі, потім банкіри та фінансисти. Їх господарська діяльність завжди зумовлена суспільно-виробничою необхідністю.

Звідси слідує, що банк займається лише кредитуванням. Варто зазначити, що кредитна діяльність є однією із складових сукупності банківських операцій. Кредит – найважливіша категорія економічної науки. Він виконує одну з першорядних ролей економіки. У функціях кредиту проявляється його суть [20, с. 22].

Завдяки кредиту можливим є:

- скорочення часу задоволення особистих і господарських потреб;
- отримання можливості купівлі дорогих речей, нерухомості;

- збільшення ресурсів суб'єктів господарювання;
- розширення господарства;
- прискорення досягнення підприємствами виробничих цілей [19, с. 178].

Кредитом можуть користуватися не лише підприємства та громадяни. Ним активно користуються держави, уряди. Він є активним і значним учасником багатьох процесів. Надаючи кредити, банківські установи як розширюють відтворення, так і підвищують рівень життя населення. Основними функціями кредиту є:

- централізація та концентрація капіталу;
- стимуляція витрат економіки;
- перерозподіл коштів;
- емісія;
- акумуляція тимчасово вільних коштів;
- регулювання обсягу сукупного грошового обороту [6, с. 126].

У сучасному світі кредит є активним і дуже важливим та ефективним «учасником» господарсько-фінансових процесів. Без нього не обходиться ні держава, підприємства, організації та населення, ні виробництво та обіг суспільного продукту. За допомогою кредиту відбувається переливання ресурсів, капіталу, створюється нова вартість.

Капітал фізично, як засобів виробництва, неспроможний переливатися з одних галузей до інших. Цей процес здійснюється зазвичай у формі руху фінансового капіталу. Тому кредит у ринковій економіці необхідний насамперед як еластичний механізм переливу капіталу з одних галузей до інших та зрівнювання норми прибутку.

Кредит вирішує суперечність між необхідністю вільного переходу капіталу з одних галузей виробництва до інших та закріпленістю виробничого капіталу у певній натуральній формі. Він дозволяє також долати обмеженість індивідуального капіталу. У той самий час кредит необхідний для підтримки безперервності

кругообігу фондів діючих підприємств, обслуговування процесу реалізації виробничих товарів [5, с. 112].

Англійський економіст Т. Тук – автор відомої книги «Дослідження законів грошового обігу» (1844), розглядаючи сутність кредиту, писав, що у найпростішому визначенні він є довірою однієї особи до іншої, на підставі якої в борг у грошах чи товарах надається певна сума капіталу; зазначена сума підлягає поверненню. За користування цією послугою боржник сплачує певну винагороду у вигляді відсотка [10, с. 252].

У цих визначеннях майже півтора століття тому в простих визначеннях підкреслено загальні характеристики, які розкривають сутність кредиту. Вони підкреслюють дві основні риси цього економічного поняття: по-перше, кредит слід розглядати як специфічний вид економічних відносин, заснованих на довірі; по-друге, видається на умовах повернення та повернення певної суми грошового капіталу від однієї особи до іншої. Отже, мова йде про виникнення кредитних відносин між кредитором і позичальником з приводу мобілізації тимчасово вільних грошових коштів та їх повернення і використання на умовах платності.

У сучасній економічній літературі зустрічаються різні точки зору щодо кредиту. Зокрема, кредит – це економічні відносини між юридичними та фізичними особами та державами щодо перерозподілу вартості на основі повернення та, як правило, з виплатою відсотка. У цьому визначенні вказуються суб'єкти кредитних відносин та основні принципи кредиту, але останні трактуються надто вузько [16, с. 326].

З погляду банку, кредит – це позичковий капітал банку грошової форми, який передається у тимчасове користування за умов забезпеченості, повернення, терміновості, платності і цільового характеру використання. Перевагою такого трактування є оптимальне визначення основ кредиту та акцентування уваги на грошовій формі кредиту; проте є неповним через відсутність суб'єктів кредитних відносин.

Тому можна сформувати таке визначення: банківський кредит – це сукупність перерозподільних відносин між банками та юридичними та фізичними особами з приводу мобілізації тимчасово вільних коштів та подальшого їх надання тим, у кого цих коштів не вистачає **на умовах забезпеченості, повернення, терміновості, платності та цільового характеру використання.**

Кредитні відносини – це відносини, що складаються між кредитором і позичальником щодо угоди позики, тобто передачі грошей чи матеріальних цінностей за умов повернення у визначений термін, і, зазвичай, зі сплатою позикового відсотка.

Кредит має велике значення у розвитку економічних зв'язків між галузями та регіонами, у підвищенні ефективності виробництва, у створенні та використанні доходів та прибутку. Кредит здатний здійснювати активний вплив на обсяг і структуру грошової маси, платіжного обороту та швидкості обігу грошей. Завдяки кредиту відбувається швидше процес капіталізації прибутку, а отже, і концентрації виробництва.

Кредит займає особливе місце у системі економічних відносин, грає значну роль у перерозподілі коштів. Банківська діяльність у світі та Україні за останнє десятиліття переживає період бурхливих змін, викликаних, з одного боку, радикальними перетвореннями економічної системи, а з іншого – впровадженням нових інформаційних технологій і глобалізацією фінансових ринків [11, с. 37].

В умовах сучасної економіки, комерційні банки прагнуть виконувати широке коло операцій та послуг для своїх клієнтів для того, щоб розширити свою дохідну базу, підвищити рентабельність і конкурентоспроможність. Саме кредитні операції є однією з найприбутковіших статей банківського бізнесу. За рахунок цього джерела формується основна частина чистого прибутку, що відраховується до резервних фондів і йде на виплату дивідендів.

У підприємств усіх форм власності дедалі частіше виникає потреба залучення **позикових коштів, для здійснення своєї діяльності та отримання прибутку.**

Найбільш поширеною формою залучення коштів є отримання банківської позики за кредитним договором.

Процес кредитування вимагає від підприємств та банків імперативного дотримання основних умов програмування, видачі, використання та зворотного припливу коштів. Ці умови називаються принципами кредитування та зумовлені сутністю та функціями кредиту як самостійної категорії. Вони виражають найважливіші сторони кредитних відносин між підприємствами та банками, без дотримання яких неможлива організація процесу кредитування [60, с. 868].

Банківський кредит як суттєве джерело інвестицій багато в чому сприяє безперервності та прискоренню відтворювального процесу, зміцненню економічного потенціалу суб'єктів господарювання. Кредитні операції – це операції з розміщення наявних у розпорядженні комерційного банку власних та залучених коштів.

Кредитний механізм дозволяє подолати обмеженість індивідуального капіталу, підтримувати кругообіг фондів діючих підприємств, забезпечувати капіталізацію прибутку та концентрацію виробництва [7, с. 83].

Кредитні відносини супроводжуються низкою особливостей: концентрація та мультиплікація ресурсів, наявність прямого та зворотного зв'язку сторін на тривалому часовому інтервалі, необхідність оцінки платоспроможності позичальника, договірних відносин, контролю реалізації цього процесу, відповідних юридично-правових норм, можливість еволюції кредитних відносин у кредитно-інвестиційні та багато іншого.

В процесі розвитку сучасного ринкового господарства з урахуванням кредиту акумулюються як грошовий капітал, вивільнений у процесі відтворення промислового і товарного капіталу, так і грошові доходи та заощадження різних соціальних груп суспільства, тимчасово вільні кошти держави. Використання зазначених коштів на засадах кредиту також не обмежується обслуговуванням кругообігу промислового та товарного капіталу. Проте закономірності кругообігу

цих капіталів визначають особливості руху кредиту, що переважають у всіх його формах незалежно від того, хто виступає суб'єктом кредитних відносин [10, с. 124].

Економічна сутність кредиту чітко проявляється у його функціях, основними з яких є: розподільча, емісійна та контрольна. Розглянемо це на прикладі табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Сутність основних принципів кредиту

№	Економічні принципи	Сутність принципу
1	Строковість	Позичальник зобов'язаний повернути суму оформлену в кредит у строго визначений термін, який встановлено кредитним договором
2	Платність	Позичальник оплачує кредитору за тимчасове використання суми кредиту обумовлений кредитним договором відсоток
3	Поворотність	Кредит надається позичальнику на умовах повного повернення коштів
4	Забезпеченість	Як забезпечення кредиту можуть застосовувати: заставу, поруку, гарантію, страхові обов'язки
5	Диференційованість	Умови кредитування залежать від позичальника, його цілей кредиту, платоспроможності
6	Цільове призначення	У кредитному договорі обумовлюється конкретна мета надання кредиту, нецільове використання призведе до штрафних заходів

Джерело: згруповано автором на основі [10]

Кредитні відносини в економіці базуються на певній методологічній основі, одним з елементів якої виступають певні принципи. Доцільним буде дати коротке визначення принципів банківського кредитування, згідно з А. В. Чупіс, який

називає їх базовими правилами, які мають дотримуватися під час здійснення такого кредитування [43, с. 25].

Досі не існує серед економістів єдиної думки щодо кількості принципів кредитування. Найчастіше принципи банківського кредитування поділяють на загальноекономічні та специфічні [23]. Кредит взаємодіє з іншими вартісними категоріями, на нього так само поширюються економічні принципи. Найважливішими з них є економічність, комплексність та диференційованість.

Варто відзначити, що «в процесі кредитування трансформації піддаються наступні характеристики грошових ресурсів:

- обсяги (різні, але незначні за величиною вклади юридичних і фізичних осіб можуть трансформуватися у великі позики);
- строки погашення (трансформація короткострокових залучених коштів у довгострокові позики);
- ліквідність (високоліквідні вклади трансформуються в позики, що володіють меншою ліквідністю);
- географії розміщень (грошові накопичення одного регіону перетікають у вигляді кредитів у інший регіон);
- ризики (незначні ризики у вигляді вимог закладами можуть трансформуватися в потенційний кредитний ризик значного масштабу)» [14, с. 533].

Це можна відобразити в схемі (рис. 1.1), де наведена зміна характеристик грошових коштів у процесі кредитування.

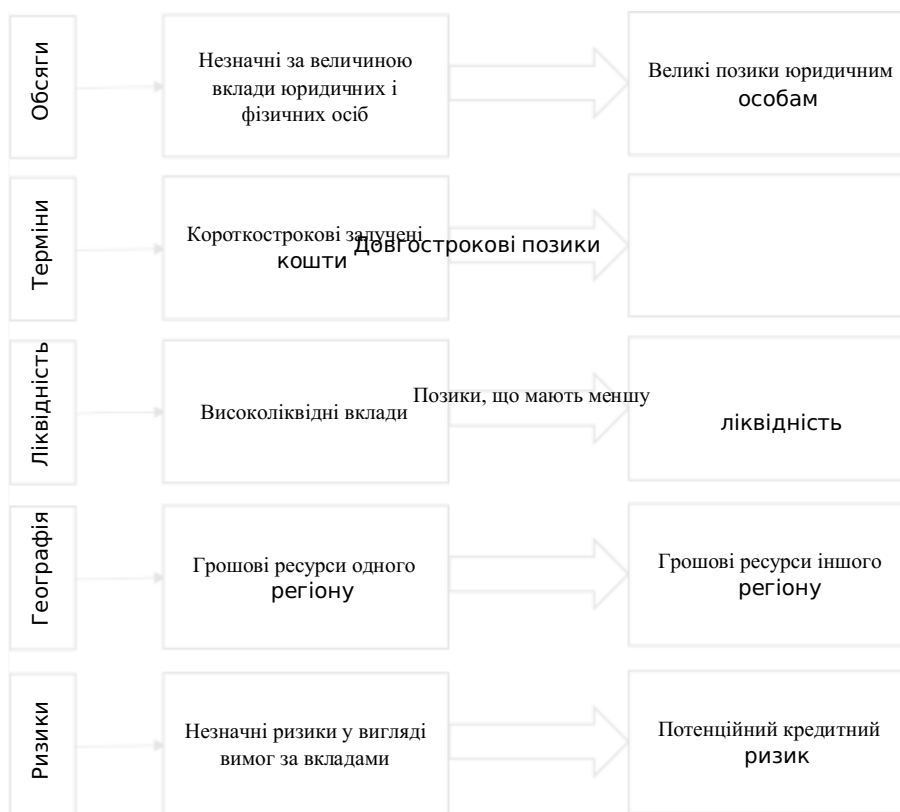

Рисунок 1.1 – Зміна характеристик грошових коштів у процесі кредитування

Джерело: згруповано автором на основі [14]

Саме ця зміна характеристик грошових коштів у процесі кредитування дозволяє підприємствам отримати від банків грошові ресурси, що відповідають їхнім потребам та особливостям.

Отже, поняття кредиту відображає економічні відносини між кредитором і позичальником щодо отримання, використання та погашення позики. Кредитори надають суму позики (основну суму), а позичальники отримують її, яка потім повертається з відсотками. Кредит як форма руху позичкового капіталу поєднує в

собі два процеси: 1) накопичення тимчасово вільних коштів; 2) інвестування або розміщення цих коштів. В умовах розвинутої ринкової економіки кредит є обов'язковим атрибутом господарського механізму для всіх суб'єктів господарювання.

1.2. Характеристика основних видів кредитних послуг банків

Класифікацію кредиту традиційно прийнято здійснювати по декількох базових ознаках, до найважливіших з яких слід віднести категорії кредитора і позичальника, а також форму, в якій надається конкретна позика. Виходячи з цього можна виділити наступні шість досить самостійних форм кредиту, кожна з яких в свою чергу розчленовується на декілька різновидів по більш деталізованим класифікаційними параметрами.

Існують два види кредиту: комерційний та банківський. Перший виступає основою кредитної системи. Його необхідність обумовлена відтворювальним процесом. Одні виробники вже продають на ринку свої товари, інші ще не реалізують свою продукцію, тому не мають готівкових коштів та коштів на поточних рахунках. Комерційний кредит сприяє прискоренню реалізації товарів та всього процесу кругообігу капіталу. За допомогою банківського кредиту можлива як передача резервних капіталів у тимчасове користування одними учасниками іншим, так і отримання додаткового капіталу рахунок коштів, залучених банками [6].

В рамках різних фаз економічного циклу кредит грає різну роль. Так, за достатньої економічної стабільності та економічного підйому він стає фактором зростання. Перерозподіляючи великі грошові та товарні маси, кредит забезпечує суб'єктів господарювання на ринку додатковими ресурсами. Однак, в умовах надвиробництва товарів може виявитися негативний вплив кредиту. Особливо воно

помітне за високої інфляції. Нові платіжні засоби, що входять в оборот за допомогою кредиту, збільшують надлишкову масу грошей в обігу [10, с. 64].

Об'єктом кредиту фізичним особам є витрати, пов'язані із задоволенням потреб населення, вони поділяються на дві категорії:

– витрати на задоволення потреб поточного характеру, такі як придбання товарів у особисту власність;

– витрати на задоволення потреб капітального чи інвестиційного характеру, такі як житлове будівництво, утримання нерухомого майна [10].

Споживчий кредит – це кредит, що надається тільки в національній валюті фізичним особам даної країни на придбання споживчих товарів та послуг і який погашається поступово. Цей кредит призначений для задоволення споживчих потреб населення. У країнах з ринковою економікою споживчий кредит надається для закупівлі будинків, автомобілів, меблів, дачних земельних ділянок.

Важливою рисою споживчого кредиту і те, що основною гарантією надання виступають грошові доходи позичальника. Через піднесення життєвих стандартів у споживчій сфері склалися відносини між позичальниками та кредиторами на взаємовигідних засадах. У споживчого кредиту є певний ряд переваг, таких як: можливість отримати ті речі, яких без кредиту довелося б досить довго чекати або які були просто не доступні; гнучкість: робити покупки у зручний час; допомога: кредит дозволяє сплачувати непередбачені термінові витрати. Видами споживчого кредиту є чековий кредит, кредитні картки, ломбарди [65, с. 280].

Державний кредит – коли позичальником є держава, а кредиторами – юридичні та фізичні особи. Його призначення – мобілізація грошових коштів для фінансування державних витрат. Для кредиторів цей кредит є формою заощадження або інвестування коштів у цінні папери, що дає їм додатковий дохід.

Міжнародний кредит – це надання позичкових капіталів одних країн іншим у тимчасове користування на засадах платності, строковості, повернення. Суб'єктами цього кредиту є банки, фірми, держави, міжнародні валютно-кредитні організації.

Об'єктами кредитування є передані кредитором у тимчасове розпорядження позичальника товарні й валютні ресурси [53].

Міжнародний кредит залежно від того, хто є кредитором буває фірмовий, банківський, урядовий. Щодо об'єктів кредитування міжнародний кредит буває фінансовий і комерційний.

Фінансовий кредит означає відстрочення платежу за продані в кредит товари, кредитором є фірма – експортер, а позичальником – імпортер.

Міжнародний банківський кредит – коли одним із суб'єктів кредитних відносин стає банк. За формою цей кредит є фінансовим. Фінансовий кредит – це надання кредитів у грошовій (валютній) формі.

Урядовий кредит – коли одна країна надає іншій кредит в товарній або грошовій формі за міжурядовою угодою (це кредити міжнародних валютнокредитних організацій, які надаються через МВФ, Європейський інвестиційний банк). Суб'єктами кредитних відносин стають окремі держави, а об'єктом – їхній національний дохід. Цей кредит може бути безпроцентним, пільговим, може надаватись у вигляді субсидій [65].

У міжнародному обігу кредит виконує функцію нагромадження та перерозподілу позичкових капіталів між країнами для забезпечення потреб розширеного відтворення з метою отримання максимальних прибутків.

Кредитні операції банків також можна поділити на дві групи:

– активні, коли банк виступає в особі кредитора, розміщуючи залучені кошти на власних умовах та на власний ризик (операції банків із вкладення коштів у фондові активи шляхом купівлі цінних паперів від свого імені, факторингові, лізингові операції);

– пасивні, коли банк виступає в особі боржника (видача банківських гарантій та поручительств за третіх осіб, операції банків з емісії цінних паперів) [37, с. 130].

Важливе місце в роботі комерційного банку займають кредитні операції. До них відносяться операції з надання грошових коштів позичальнику відповідно до умов договору між кредитором і позичальником про строки, терміни повернення та платності. Види кредитних операцій дуже різноманітні і можуть бути класифіковані за різними ознаками та критеріями [5, с. 112].

Класифікація банківських кредитних операцій дозволяє визначити особливості правового режиму здійснення банківських операцій, особливості правового статусу банку та його відмінність від інших фінансово-кредитних установ, оскільки це взагалі здійснення окремих видів операцій. дозволяє певній установі називатися банком.

Таким чином, класифікація кредитів відбувається відповідно до схем погашення кредиту, цілей, для яких цей кредит оформляється, термінів, на який береться кредит, а також прибутковості фізичної особи. Також кредити діляться на певні класи: в залежності від терміну погашення, за принципом використання цінних паперів, в залежності від способу розміщення позик, в залежності від правового оформлення, по праву емісії, за методом розміщень.

1.3. Теоретична оцінка основних тенденцій та проблем банківського кредитування

Процес кредитування, що проводиться у комерційному банку, має велике соціально-економічне значення, тому що забезпечується задоволення потреб суб'єктів господарювання і населення в кредитних коштах для споживчих цілей і розширеного відтворення діяльності економічних агентів [12, с. 64]. За проведення кредитних операцій, банки отримують більшу частину своїх доходів, так само більшість кредитних операцій супроводжується ризиками, пов'язаними з неповерненням коштів. Кредитування – це найважливіше конституційне поняття

банку, ЦИМ підтверджується необхідність удосконалення ефективних механізмів кредитного процесу, як банків, так економіки країни.

Об'єктивну необхідність кредитування фізичних осіб обумовлюють два взаємозалежні факти [6]:

1. Потреба фізичної особи у придбанні тих чи інших товарів та послуг часто випереджає можливості їх грошового забезпечення, тобто існує розрив між розмірами поточних грошових доходів населення та відносно високими цінами на майно тривалого користування або дорогими послугами;

2. Суб'єкти, які володіють вільними ресурсами, завдяки їх передачі позичальнику на умовах терміновості, платності, повернення отримують можливість залучити від них додаткові доходи.

Результати застосування кредиту важливі та різноманітні. Кредит, що використовується для повернення надання коштів, впливає на процеси виробництва, реалізації та споживання продукції і на сферу грошового обороту.

Роль кредиту проявляється в результатах, що складаються під час здійснення різних видів його відносин, що виникають при комерційному, банківському, споживчому, державному та іпотечному кредитах. За кожним напрямком впливу кредиту домінуюче місце займає будь-який вид кредитних відносин. При реалізації товарів з відстрочкою платежу основну роль грає комерційний кредит. Навпаки, при наданні в борг коштів першорядне значення має банківський кредит, що займає чільне місце серед інших форм кредиту.

У системі кредитних відносин велике значення має фінансування кредитних операцій. Однак ця дія не є однаковою для різних кредитних відносин. Наприклад, при використанні комерційного кредиту кредитор не потребує залучення зовнішніх коштів; власні кошти кредитора використовуються для надання кредиту на продовження строку оплати проданих товарів.

Це не виключає подальшого залучення банківського кредиту для компенсації внесків кредитора (вексельні рахунки, кредити під заставу векселів). Однак

первинне надання комерційного кредиту не обов'язково вимагає залучення зовнішніх коштів [16].

Навпаки, банківське кредитування передбачає широке використання коштів. Така діяльність банків має важливе значення, оскільки наявність залучених коштів свідчить про те, що власники коштів не використовували їх для придбання товарів. Однак у подібній ситуації надання коштів позичальнику означає появу в нього можливості придбати необхідні товари. Інакше кажучи, застосування банківського кредиту зводиться, зрештою, до перерозподілу матеріальних ресурсів. Такий результат застосування банківського кредиту характеризує його значення у перерозподілі матеріальних ресурсів у господарстві.

Фактично, аналогічні результати складаються при застосуванні комерційного кредиту, коли надання відстрочки оплати реалізованих товарів супроводжується перерозподілом матеріальних ресурсів від постачальника до покупця [13, с. 66].

Практично і при застосуванні державного, споживчого, а також іпотечного кредитів, що надаються під заставу нерухомого майна та спорудження такої нерухомості, як житло, стає можливим перерозподіл матеріальних ресурсів.

Все це свідчить про важливість участі кредиту у перерозподілі матеріальних ресурсів. Однак це передбачає необхідність таких кредитних відносин, за яких досягається доцільне використання ресурсів. Одним із проявів ролі кредиту виступає його вплив на безперервність процесів виробництва та реалізації продукції. При систематичних розбіжностях поточних грошових надходжень та витрат підприємств можливі тимчасова недостатність коштів на придбання необхідних товарно-матеріальних цінностей, оплати послуг та обумовлені цим порушення безперервності процесів виробництва та реалізації продукції. Завдяки наданню позикових коштів для задоволення тимчасових потреб долаються безперервно повторювані «припливи» і «відливи» коштів у позичальників, що сприяє подоланню затримки відтворювального процесу і тим самим його безперервності та прискорення [16].

Кредит відіграє велику роль у задоволенні тимчасової потреби у засобах, обумовленої сезонністю виробництва та реалізації певних видів продукції. Використання позикових коштів дозволяє утворити сезонні запаси та проводити сезонні витрати підприємствами та організаціями сезонних галузей господарства. У цьому випадку важливо створити сприятливі умови не тільки для успішної роботи підприємств і організацій сезонних галузей економіки, а й для ефективного використання ресурсів, оскільки ці підприємства і організації можуть здійснювати свою діяльність при мінімальному розмірі власних коштів, а також за рахунок зменшення резервів, у тому числі їх грошової частини.

Разом з цим, завдяки перерозподілу коштів між різними позичальниками створюється можливість скорочення сукупного обсягу коштів, наданих позичальникам. Необхідною передумовою надання позикових коштів задоволення сезонних потреб є те, що обсяг потреби у коштах обумовлений дійсно сезонними чинниками. Це суттєво, оскільки недотримання такої вимоги може призвести до надмірного надання позикових коштів та несвочасного їх повернення [37, с. 130].

Велика роль кредиту полягає у розширенні виробництва. Позикові кошти можуть надаватися на порівняно короткі терміни для збільшення запасів і витрат, які необхідні для розширення виробництва та реалізації продукції. Разом з тим, кредит може використовуватись як джерело коштів для збільшення основних фондів – будівель, споруд, придбання обладнання тощо. І тут він підвищує повноваження підприємств у створенні нових основних фондів, необхідних для розвитку.

Застосування кредиту як джерело збільшення основних фондів має деякі переваги порівняно з використанням такого безповоротного джерела коштів, як бюджетне фінансування.

Наприклад, щодо потреби у коштах для капіталовкладень, здійснюваних за допомогою безповоротного фінансування з бюджету, цілком можливо прагнення підприємства отримати якнайбільше коштів. Навпаки, при використанні кредиту як

джерела капіталовкладень прагнення отримання більшої суми позбавляється підстав, оскільки кошти, взяті в борг, доведеться згодом повертати, а користування ними оплачувати.

Крім того, застосування кредиту як джерела коштів для капіталовкладень дозволяє більш послідовно контролювати ефективність таких витрат завдяки визначенню можливості погашення позичок за рахунок прибутку від заходів, що проводяться, та встановленню термінів погашення позичок у межах термінів окупності заходів, що кредитуються [37].

Потрібно ще звернути увагу на значні можливості участі кредиту у розширенні виробництва при застосуванні його як джерела коштів на виконання лізингових операцій, що є дуже поширеними. Подальше розширення лізингових операцій є важливим напрямом підвищення ролі кредиту в розвитку економіки.

Зазначені напрями застосування кредиту задоволення тимчасових, сезонних потреб у коштах, і навіть для капіталовкладень сприяють безперервності і розширенню процесів виробництва та реалізації продукції. Однак при задоволенні таких потреб можливе використання позикових коштів для покриття різних недоліків у роботі підприємств, у тому числі утворення необґрунтовано підвищених запасів, покриття вкладень у дебіторську заборгованість тощо.

Це означає, що характеристика ролі кредиту як важеля, що сприяє безперервності виробництва та його розвитку, виявляється прямолінійною, оскільки не виключено застосування кредиту, який може вплинути на уповільнення виробництва та реалізацію продукції.

Така можливість покладає чималу відповідальність на кредиторів, які повинні докладати необхідних зусиль для запобігання втягуванню позикових коштів у задоволення необґрунтованих потреб, що водночас ставить під сумнів можливість повернення наданих у позику коштів [47].

Можна стверджувати, що кредит стимулює розвиток продуктивних сил, прискорює формування джерел капіталу та розширення відтворення з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу.

Без кредитної підтримки неможливо забезпечити швидке та цивілізоване становлення господарств, підприємств, запровадження інших видів підприємницької діяльності на внутрішньодержавному та зовнішньому економічному просторі.

Необхідність кредитування обумовлена також комерційною організацією управління умовах ринку, коли для кожного підприємства в умовах кругообігу капіталу виникає додаткова потреба у коштах. За допомогою кредитного механізму підприємства одержують кошти, необхідні їм для нормальної роботи.

Таким чином, кредитування є суттєвим джерелом інвестицій, сприяє безперервності та прискоренню відтворювального процесу, зміцненню економічного потенціалу суб'єктів господарювання та здатне зайняти основне місце в сукупності банківських операцій, що приносять дохід.

Виділимо деякі напрямки, в яких проявляється вплив кредиту на економічне зростання країни [60]:

- перерозподіл матеріальних ресурсів на користь розвитку виробництва та реалізації продукції за допомогою операцій з надання позичок та залучення коштів юридичних та фізичних осіб;
- вплив на безперебійність процесів відтворення шляхом надання позичок, які забезпечують усунення затримок у таких процесах;
- участь у розширенні виробництва, у тому числі за допомогою видачі позикових коштів на збільшення основних фондів, виконання лізингових операцій ТОЩО;
- економне використання позичальниками як власних, так і позикових коштів, чому значною мірою сприяють процеси надання позикових коштів, і навіть стягування плати за користування позиковими ресурсами;

– прискорення отримання споживачами товарів, послуг та житла (за рахунок надання позикових коштів);

– регулювання випуску в обіг та вилучення з обігу готівки на основі застосування кредиту та забезпечення безготівкового грошового обігу платіжними коштами.

Досягненню ефективних результатів застосування кредиту сприяє послідовне здійснення державної грошово-кредитної політики. Така політика в сучасних умовах, особливо у зв'язку з інфляцією, полягає головним чином у проведенні жорстких заходів щодо регулювання обсягу кредитних та грошових операцій. Тут важливе значення мають підтримання стійкості грошової одиниці та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку.

2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАНУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В КРАЇНІ

В працях економістів по-різному класифікуються основні показники впливу на банківське кредитування в країні. Одним з головних показників, який впливає на стан банківського кредитування в Україні, є стан розвитку економіки, а особливо – темп зростання реального промислового виробництва.

Банки, призначені для кредитування та розвитку економіки, існували з часів промислової революції, коли Великобританія, а пізніше й інші європейські країни створили їх для підтримки зростання внутрішньої промисловості. З моменту свого заснування найважливішою рисою банків розвитку були їх довгострокові фінансові інструменти. Так звані банки розвитку стали державними агентами фінансування промислового розвитку, узгоджуючи свою діяльність із державними промисловими стратегіями та цілями політики [55].

Банки розвитку оцінюють вплив на розвиток проектів, які вимагають фінансування, надаючи перевагу галузям промисловості, на які спрямовані державні промислові плани або які вважаються стратегічними для промислового розвитку. Також переважно фінансуються проекти, які є каталізаторами подальшого розвитку, наприклад, проекти будівництва інфраструктури. Оскільки якість інфраструктури покращується, капітал переміщується в проекти, спрямовані на розширення промислового виробництва та сприяння конкурентоспроможності фірм.

У країнах, що розвиваються, доступ до капіталу сприймається як найбільше обмеження для зростання фірм: дефіцит капіталу через нерозвинену фінансову систему зменшує можливості фірм для розширення виробництва, придбання сучасного обладнання та технологічної модернізації. Це має вирішальне значення для підвищення конкурентоспроможності фірм на регіональних і міжнародних ринках, але потребує капіталу, крім іншого.

У теоретичних моделях зростання інвестиційний капітал визнається фундаментальним фактором, що визначає зростання з обох точок зору: сукупної пропозиції та сукупного попиту. Збільшення інвестиційного капіталу (загальної пропозиції) призводить до зростання випуску. Збільшення обсягу виробництва викликає зростання доходів і споживання, тобто зростання сукупного попиту. У свою чергу, збільшення сукупного попиту стимулює інвестиції та сприяє зростанню. Тому брак інвестиційного капіталу часто розглядається як головна перешкода для прискорення економічного зростання. Інвестиційний капітал також є вирішальним фактором у покращенні інфраструктури та сприянні застосуванню технологічних досягнень [55].

Внутрішній інвестиційний капітал головним чином мобілізується від домогосподарств та суб'єктів господарювання з незадіяним капіталом в економіці, який потім розподіляється в бізнес-секторі для розробки інвестиційних проектів або розширення ділової діяльності. Фінансова система допомагає процесам мобілізації та розподілу капіталу відбуватися через два основні канали: банківську систему та фондовий ринок. Таким чином, фінансовій системі належить особлива роль у процесі зростання. Можливість залучення капіталу та його розміщення залежить від рівня розвитку фінансової системи та її складових.

Банківська система є складовою частиною фінансової системи. Отже, характер впливу розвитку банківської системи на економічне зростання можна з'ясувати на теоретичному обґрунтуванні концепції фінансового розвитку та його ролі в економічному зростанні. Р. Лівайн вважає, що фінансовий розвиток – це процес, за допомогою якого фінансові посередники, фінансові ринки та фінансові інструменти добре обробляють інформацію, мінімізують транзакційні витрати та забезпечують виконання контрактів щодо фінансових операцій, щоб фінансова система могла якнайкраще виконувати свої функції. Також науковець висуває п'ять важливих критеріїв фінансового розвитку. По-перше, суб'єктам господарювання легко знайти інформацію про потенційні інвестиційні проекти та ефективно

розподілити капітал. По-друге, суб'єкти господарювання можуть здійснювати моніторинг і контроль інвестиційної діяльності. По-третє, суб'єкти господарювання можуть здійснювати господарські операції та диверсифікувати та управляти ризиками. По-четверте, існують відповідні канали мобілізації заощаджень. По-п'яте, фінансова система підтримує та сприяє купівлі-продажу товарів і послуг. Виконуючи ці функції, фінансова система впливає на заощадження та інвестиції, тим самим сприяючи економічному зростанню [60]. Окрім визначення фінансового розвитку Р. Левайна, у літературі існують інші визначення фінансового розвитку. Дійсно, усі ці визначення зазвичай мають на увазі фінансовий розвиток у такому сенсі, що фінансова система функціонує ефективніше та якісно виконує свої функції (через роботу фінансових установ та фінансових ринків), допомагаючи економічним суб'єктам отримати доступ до фінансових ресурсів, інвестувати свої заощадження та задовольняти інші фінансові потреби відповідно до своїх функцій і ролей [60].

Банківська система, яка розвивається, функціонує та добре виконує свої функції, сприяє здоровому та ефективному функціонуванню фінансової системи, тим самим сприяючи економічному зростанню. Інтуїтивно зрозуміло, що фінансові ринки та фінансові установи навряд чи можуть виконувати свої функції, якщо банківська система є примітивною та нерозвиненою. Наприклад, якщо банківська система погано працює як посередник у платежах і створенні грошей, фінансові операції можуть сповільнитися, а фінансові активи можуть стати неліквідними [62].

Подібним чином, невідповідні кредитні рішення та асиметрична інформація також можуть негативно вплинути на процес руху капіталу на фінансових ринках. Сама банківська система, якщо вона добре розвинена і здатна краще виконувати свої функції, безпосередньо впливатиме на економічну діяльність і сприятиме економічному зростанню.

По-перше, банківська система допомагає покращити розподіл дефіцитних фінансових ресурсів, надаючи кредити найбільш ефективним підприємствам або інвестиційним проектам.

По-друге, банківська система допомагає домогосподарствам планувати та здійснювати належне споживання за рахунок заощаджень та банківських позик [47].

По-третє, банківська система забезпечує ліквідність економіки шляхом перетворення короткострокових зобов'язань у довгострокові активи [51]. За допомогою цієї діяльності банківська система допомагає вкладникам управляти ризиками ліквідності, надаючи капітал для довгострокових інвестиційних проектів.

По-четверте, банківська система допомагає пришвидшити потік товарів і послуг, прискорити платіжний процес і прискорити рух капіталу, тим самим підтримуючи економічне зростання. З точки зору управління макроекономічною політикою, банківська система є каналом, який центральний банк може використовувати для здійснення трансмісії грошово-кредитної політики та досягнення цілей своєї політики для кожного періоду.

Одним з факторів, які суттєво впливають на обсяги та стан кредитування в країні, є облікова політика центрального банку. Встановлення високої облікової ставки, як правило, призводить до підвищення інших процентних ставок в економіці, оскільки цей показник передбачає вартість запозичення грошей для більшості великих комерційних банків та інших депозитних установ.

Це можна вважати рестрикційною монетарною політикою. Наскільки висока облікова ставка впливає на економіку в цілому, залежить від співвідношення між обліковою ставкою та нормальною ринковою процентною ставкою для банківських позик [51].

Наведемо на рис. 2.1 механізм грошово-кредитного регулювання за допомогою політики облікової ставки центрального банку.

Рисунок 2.1 – Механізм грошово-кредитного регулювання за допомогою політики облікової ставки центрального банку

Джерело: згруповано автором на основі [49]

Частково процентні ставки представляють вартість позики грошей. Коли банкам дешевше позичати гроші у центробанку, вони згодом можуть стягувати менші відсотки за своїми власними позиками. Це скрізь впливає на попит на кредитні кошти, якщо ринкова процентна ставка не є такою ж високою.

Процентні ставки також координують заощадження в економіці. Коли занадто мало економічних агентів бажають заощаджувати гроші, банки заохочують їх вищими процентними ставками. Що стосується заощаджень і позик, процентні ставки допомагають координувати економічну діяльність між різними учасниками та в різні моменти часу. Заощадження представляють перевагу майбутнього споживання над поточним споживанням, тоді як для запозичень це твердження

обернене. Якщо **облікову** ставку буде підвищено надто суттєво, це може вивести цей механізм координації з рівноваги.

Від високої облікової ставки відчувається більш безпосередній вплив. Кредити в цьому випадку дорожчі, і позичальникам доводиться працювати, щоб швидше виплачувати кредити. Це призводить до вилучення грошей з економіки, що також може призвести до зниження цін. Фізичним **особам** є сенс більше заощаджувати. Це призводить до збільшення фінансування капіталу. Допомагає чи шкодить це економіці – залежить від багатьох інших факторів, і дуже важко **ОЦІНИТИ**.

В економічній літературі виділяють тісний взаємозв'язок попиту на позикові кошти та розміру процентної ставки. Тож якщо попит падає, а величина запропонованих ресурсів залишається незмінною, банки знижують відсоткові ставки. Існує також зворотна тенденція, при зменшенні обсягів кредитування економіки з боку центрального банку відбувається скорочення пропозиції позикових коштів, і як наслідок – зростання рівня відсоткових ставок [53].

Зміна відсоткових ставок на різних сегментах фінансового ринку впливає на готовність учасників економіки запозичувати, інвестувати, заощаджувати чи споживати та, відповідно, транслюється в динаміку грошово-кредитних показників, споживчого та інвестиційного попиту. За інших рівних обставин чим нижче відсоткові ставки, тим вище зростання кредитування, споживання та інвестицій, і **навпаки**.

У межах трансмісійного механізму грошово-кредитної політики виділяються кілька каналів впливу відсоткових ставок на кредитну і ощадну активність [53].

Отже, підвищення облікової ставки теоретично призводить до скорочення обсягів кредитування та погіршення стану з кредитуванням реальної економіки. Відповідно, рестрикційна монетарна політика призводить і до підвищення реальних процентних ставок за кредитами.

По-перше, поточний рівень відсоткових ставок безпосередньо впливає на привабливість кредитів та депозитів для клієнтів банків та, відповідно, на вибір між поточним та майбутнім споживанням (останній етап процентного каналу трансмісійного механізму). При зниженні ставок простіше фінансувати поточні витрати за рахунок позикових коштів і менш привабливо зберігати, відкладаючи витрати на майбутнє. При підвищенні ставок, навпаки, зростає привабливість депозитів і знижується привабливість кредитування. Цей канал, пов'язаний із попитом на фінансові продукти з боку клієнтів банків, називається відсотковим каналом трансмісійного механізму.

По-друге, зміна відсоткових ставок впливає на ринкову вартість акцій, облігацій, нерухомості та інших активів: за зниження ставок ціни активів зростають, а за підвищення – зменшуються. При цьому найбільш сильно та швидко реагують ціни на ринку фінансових активів, де угоди відбуваються швидше, ніж, наприклад, на ринку нерухомості. Оскільки активи, наявні у власності підприємств і населення, можуть бути забезпеченням за кредитами, то зростання вартості підвищує можливості підприємств і домогосподарств із залучення позикових коштів. Це додатково сприяє розширенню кредитування при зниженні ключової ставки або знижує кредитну активність у разі підвищення ставки (балансовий канал трансмісійного механізму, або канал цін активів) [54].

По-третє, зміна ринкової вартості активів, викликана зміною відсоткової ставки, впливає як на клієнтів банків, так і на самі банки. Зростання вартості банківських активів є джерелом прибутку банків, збільшуючи банківський капітал, завдяки чому банки можуть збільшувати обсяги кредитних операцій. У той самий час зниження вартості банківських активів, викликане зростанням відсоткових ставок, скорочує капітал банків та обмежує можливості банків нарощувати кредитування. У масштабах банківської системи цей канал впливу відсоткової ставки на обсяги кредитування (вузький кредитний канал трансмісійного механізму) обмежено значимий, оскільки більшість банків має достатній запас

власного капіталу. Однак для окремих великих банків фактор достатності власного капіталу може впливати на обсяги та структуру кредитних операцій.

По-четверте, поточний рівень ставок економіки впливає на вибір банків між більш і менш ризикованими операціями (канал прийняття ризику). Зниження ринкових ставок обмежує відсоткові доходи банків, і це стимулює банки видавати більше кредитів, у тому числі за рахунок розширення кредитування більш ризикованих (і, отже, кредитованих за вищою ставкою) позичальників.

По-п'яте, функціонування кредитного каналу, і навіть каналу прийняття ризику, пов'язані з впливом відсоткової ставки на боргове навантаження на банківських позичальників (рівень боргового навантаження показує, яка частина доходів позичальників спрямовується на виплату відсотків і погашення боргів). Зростання боргового навантаження, з одного боку, знижує можливість позичальників обслуговувати свої поточні зобов'язання та, відповідно, залучати нові кредити, знижуючи попит на кредитному ринку. З іншого боку, зростання боргового навантаження на позичальника (і, отже, зростання ризику того, що кредит буде повернено не в повному обсязі або з порушенням встановлених термінів) веде до формування банками додаткових резервів на можливі втрати, що знижує банківський капітал і обмежує можливості банків збільшувати кредитування (кредитний канал). Крім того, процентні ставки використовуються у стандартних моделях аналізу ризиків. Якщо ставки (і боргове навантаження) для позичальника знижуються, банк оцінює позичальника як надійнішого та охочіше надає кредити такому позичальнику (канал прийняття ризику) [54].

Високі процентні ставки роблять кредити дорожчими. Коли відсоткові ставки високі, менше людей і підприємств можуть дозволити собі позичати грошові кошти. Це зменшує кількість кредитів, доступних для фінансування покупок, сповільнюючи споживчий попит. Водночас це заохочує більше людей заощаджувати, оскільки вони отримують більше від норми заощаджень. Високі

відсоткові ставки також зменшують капітал, доступний для розширення бізнесу, стримуючи пропозицію. Це зменшення ліквідності сповільнює економіку.

Низькі процентні ставки мають протилежний вплив на економіку. Низькі іпотечні ставки мають такий же ефект, як і зниження цін на житло, стимулюючи попит на нерухомість. Норми заощаджень падають. Коли люди, які заощаджують, виявляють, що отримують менше відсотків за вкладами, вони можуть вирішити витратити більше. Вони також можуть вкладати свої гроші в трохи ризикованіші, але прибутковіші інвестиції, що підвищує ціни на акції. Низькі процентні ставки роблять бізнес-позики доступнішими. Це сприяє розширенню бізнесу та створенню нових робочих місць [54].

Процентні ставки коливаються залежно від ринкових змін, тому вигідна ставка по іпотечі протягом певного тижня може не вважатися вигідною наступного місяця чи наступного року. Іпотечні ставки також залежатимуть від особистих даних, таких як регіон, ціна житла, кредитний рейтинг і термін позики.

Ще одним вкрай важливим показником, який здійснює суттєвий вплив на стан банківського кредитування в країні, є рівень неповернутих кредитів, або частка кредитів, що не обслуговуються. Високий рівень кредитів, що не обслуговуються, є циклічною властивістю всіх сучасних фінансових систем. Періодичні скорочення запозичень, зниження кредитоспроможності позичальників та зростання неплатежів притаманні будь-якій фінансовій системі, заснованій на банківському кредитуванні, і певною мірою відображає нормальний економічний цикл.

Оскільки періодичне збільшення кредитів, що не обслуговуються, є неминучим, якість фінансової системи визначається швидкістю, з якою розпізнається і вирішується проблема неплатежів, і тим, як швидко банківська система повертається до нормального функціонування. Для того, щоб наглядові органи виявляли прострочену заборгованість на ранньому етапі, важливим є використання відповідного робочого визначення якості кредитування. Це визначення та звіти банків про якість активів призначені для інформування органів

пруденційного нагляду та, в силу цього, мають бути суворо визначені у контексті фінансової та правової системи [46].

Незважаючи на те, що визначення можуть відрізнятися, детермінанти кредитів, що не обслуговуються, дуже схожі у різних країнах. Економічне зростання передбачувано стає ключовим показником. Вочевидь, тривала рецесія скорочує виручку підприємств, погіршує якість кредитів, уможливорює невиконання кредитних зобов'язань і знижує відновлювальну вартість. Ця динаміка ускладнюється посиленням підходів до кредитування банками, що призводить до проциклічних обмежень можливостей рефінансування.

Інші фактори, такі як зміна обмінного курсу та процентних ставок, також можуть мати значення. Вони є особливо важливими в країнах з ринковою економікою, що формується, і недостатньо розвиненими ринками капіталу. Широкомасштабне заміщення національної валюти, або доларизація, у платіжних системах та кредитуванні зазвичай пов'язане з нехеджованими відкритими валютними позиціями балансів підприємств та домашніх господарств. Знецінення місцевої валюти країни призводить до миттєвого зниження чистої вартості позичальника. Термін погашення фінансових інструментів на таких ринках, як правило, набагато коротший. Зовнішній по відношенню до вартості фінансування шок, імовірно, стане негайним навантаженням на витрати з обслуговування боргу як для підприємств, так і для домашніх господарств (наприклад, за іпотечними кредитами) [19].

У країнах із слабкими стандартами регулювання та нагляду у фінансовому секторі економічний цикл асоціюється з моделлю «зростання-спаду» фінансового сектора. Неefективні підходи до кредитування та неадекватний моніторинг позичальників банками за цих умов є попередниками кризи кредитів, що не обслуговуються. Також існує ризик того, що позичальники чекатимуть на широкомасштабне списання боргів банками, особливо в країнах, де механізм неспроможності розроблений слабо або часто переглядається. При цьому випадку

неплатежі можуть стати результатом морального ризику з боку позичальників, які перестають обслуговувати свої зобов'язання, навіть якщо їхнє фінансове становище загалом стійке. Це особливо характерно для ринків, що розвиваються, і країн з перехідною економікою, де верховенство закону часто досить слабке [43].

Широке поширення неплатежів за кредитами матиме негативні наслідки для фінансової системи та реального сектора економіки. Важливо усвідомлювати, що ці наслідки виходять далеко за межі постраждалих банків та його позичальників. Невиконання кредитних зобов'язань є відображенням боргової кризи. Обидві проблеми виникають паралельно і мають вирішуватись одночасно на основі комплексної стратегії.

Високий рівень заборгованості з кредитів, що не обслуговуються, знижує прибуток банку, оскільки генерується менший відсотковий дохід, потрібно списання збитків за кредитами та збільшуються операційні витрати, пов'язані з управлінням та вирішенням проблеми з кредитів, що не обслуговуються. Операційні витрати можуть бути значними, оскільки необхідні професійні кваліфікації є дефіцитними у банківській галузі. Низька рентабельність зменшує грошові потоки, що генеруються банками, збільшує вартість залучення ресурсів та знижує кредитування. Крім фінансового впливу, відбувається масштабна зміна внутрішнього управління банком, оскільки людські ресурси та управлінський потенціал відволікаються з операційних підрозділів, які забезпечують нове кредитування. Корекція проблемних кредитів стає важливішою для діяльності банку і відволікатиме все більше коштів від функції розвитку бізнесу.

Ці наслідки підкріплені численними емпіричними дослідженнями. Існує чітка кореляція між вищим рівнем кредитів, що не обслуговуються в окремих банках та низьким відсотковим доходом, рівнем покриття власним капіталом та зростанням кредитування, а також вищими витратами на залучення ресурсів та низькою ефективністю.

Очевидно, коли дані показники фінансової стійкості стають ненадійними, кредитування стримуватиметься всіма банками, що позначиться як на платоспроможних, і проблемних позичальниках приватного сектора.

А. Спенс пропонує реалістичне припущення на підтримку теорії асиметричної інформації. Він вважає, що одна сторона часто краще обізнана в угоді, ніж інша. Зазвичай позичальник знає більше, ніж кредитор, про свою здатність повернути отриману позику. Подібним чином продавець товару більш обізнаний про якість товару, ніж покупець. Директори компанії знають більше про фактичну діяльність компанії, ніж акціонери [63]. Крім того, страхувальники більше усвідомлюють свою небезпеку, ніж постачальник страхових послуг. Е. Кейн і Б. Малкіел дотримуються думки, що банк може знати про характеристики позичальника лише тоді, коли він надає більше позик позичальнику, ніж якщо він покладається на дані позичальника. Банку простіше оцінити ризик дефолту позичальника на основі історичних даних. Асиметрія інформації може призвести до того, що банк видаватиме безнадійні кредити навіть на початковій стадії кредитного процесу. Наявність асиметричної інформації може призвести до того, що на фінансові показники банків зрештою вплине кредитний ризик [55].

Інформаційна асиметрія тісно пов'язана з моральним ризиком і несприятливим відбором. Моральний ризик і несприятливий вибір є загальними поняттями, які використовуються в управлінні фінансами та ризиками для характеристики обставин, коли одна сторона, залучена до операції, є невігідною. Моральний ризик виникає, коли між сторонами, які беруть участь у контракті, виникає асиметрична інформація. Тобто, коли відбувається зміна поведінки однієї сторони після підписання договору. Однак за несприятливого відбору асиметрична інформація між обома сторонами не існує або відкрита лише для однієї сторони. Наявність асиметричної інформації ускладнює прийняття сторонами правильних рішень щодо ризику потенційного контракту.

Ця теорія є важливою для багатьох економічних взаємодій. Більшість контрактів містять як несприятливий вибір, так і моральні ризики, і кредитні контракти не є винятком. Позичальники часто мають точнішу інформацію про свою здатність погасити позику, але можуть надати лише інформацію, яка сприятиме їм у процесі подання заявки на позику. Згідно з Г. Акерлофом, моральний ризик очевидний у діях як кредитора, так і позичальника, що може призвести до конкурентних упереджень і знизити якість кредитних продуктів і послуг, що надаються [46].

П. Кругман визначає моральну небезпеку як сценарій, коли одна сторона вибирає, скільки ризику взяти на себе, сподіваючись, що інша сторона повинна нести витрати, якщо подія піде не за планом. Інформаційна асиметрія є основною причиною морального ризику та несприятливого відбору [56]. Також науковець вказує, що теорія морального ризику та несприятливого відбору має значний вплив на банки та може призвести до зниження прибутків, зниження ліквідності та підвищення цін на позики. Моральний ризик і несприятливий вибір можуть призвести до того, що позичальники не повернуть позики, і це може спричинити суттєве збільшення кредитного ризику та, таким чином, вплинути на фінансові показники банку.

Крім того, ціну позики визначає фактична вартість позики, прибуток і премія за ризик. Теорія ціноутворення за кредитами передбачає, що банки постійно встановлюють максимально можливі ставки за кредитами. Відповідно до Дж. Стігліца та А. Вайса, проблему морального ризику, несприятливого відбору та асиметричної інформації слід брати до уваги при встановленні кредитних ставок, щоб забезпечити максимізацію процентного доходу [64]. Д. Чодекал зазначає, що після отримання позик і авансів більшість позичальників розвивають звички морального ризику, беручи участь у більш ризикованих підприємствах. Ціна позики впливає на загальний обсяг позик, які будуть виплачені [49]. Без проведення належної перевірки для оцінки поведінки, пов'язаної з моральним ризиком,

ризиковані позики будуть оцінюватися нижче, ніж вони повинні, і, отже, це підвищуватиме кредитний ризик у разі непогашення кредиту. Високі кредитні ставки можуть спричинити проблему несприятливого відбору – залучення лише позичальників, які не схильні до ризику. Це може призвести до зменшення диверсифікації кредитного портфеля та збільшення концентрації всередині клієнтської бази, що також може значно збільшити кредитний ризик. Крім того, І. Кутум досліджує зв'язок між кредитним ризиком і прибутковістю банків. Результати показують, що вплив непрацюючих кредитів на загальну суму кредитів і авансів на прибутковість (вимірюється рентабельністю активів) є позитивним [57]. Також спостерігається позитивний зв'язок між розміром банку та прибутковістю. М. Саїд і Н. Захід досліджують вплив кредитного ризику на прибутковість комерційних банків у Великій Британії. Рентабельність вимірюється за допомогою рентабельності активів і рентабельності власного капіталу, тоді як кредитний ризик визначається знеціненням кредитного портфелю і непрацюючими кредитами [62].

Результати показують, що існує позитивний зв'язок між показниками кредитного ризику та показниками прибутковості. Дж. Руайтейр та ін. також показують, що кредитний ризик (вимірюється коефіцієнтом достатності капіталу, непрацюючими кредитами та резервом на збитки за кредитами) негативно впливає на прибутковість банків (вимірюється маржею чистого прибутку, рентабельністю власного капіталу та рентабельністю активів).

Результати також показують, що макроекономічні змінні, такі як індекс споживчих цін, валовий внутрішній продукт і процентна ставка, негативно впливають на прибутковість [61]. У пов'язаному дослідженні, Й. Бхаттарай показує, що на роботу банків негативно впливає відсоток непрацюючих кредитів. Вартість кредитних активів позитивно впливає на результати діяльності банків. Виявлено, що розмір банку позитивно впливає на ефективність банків. Проте, вплив коефіцієнта достатності капіталу та резерву готівки є незначним [48].

Нами було розроблено такий алгоритм проведення дослідження сучасного стану банківського кредитування в Україні, його проблем та шляхів розв'язання (рис. 2.2).

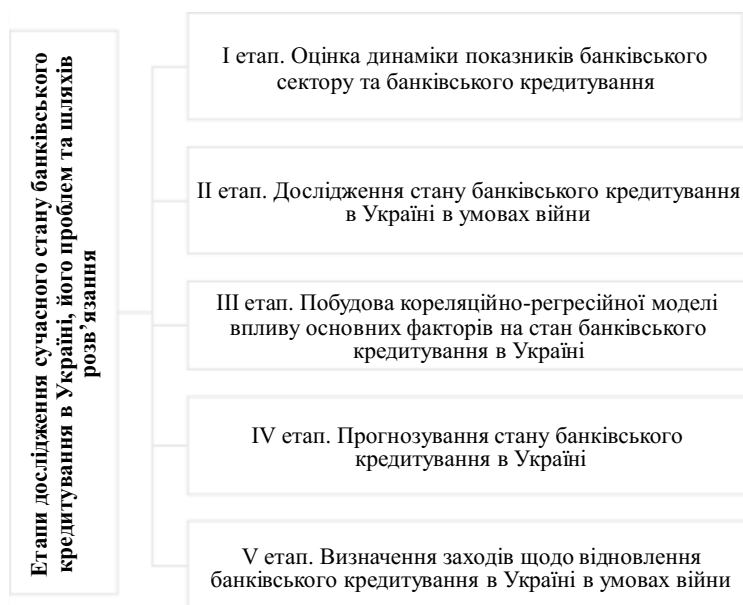

Рисунок 2.2 – Основні етапи проведення дослідження сучасного стану банківського кредитування в Україні, його проблем та шляхів розв'язання

Джерело: складено автором

Першим етапом дослідження є оцінка динаміки показників банківського сектору та банківського кредитування. В межах цього етапу аналізуються такі показники:

- Динаміка кількості банків в Україні;
- Динаміка сум наданих банківських кредитів в Україні;
- Частка наданих кредитів банками України в гривневому еквіваленті;
- Динаміка частки наданих кредитів банками України за економічними суб'єктами;

– Динаміка частки складових кредитів, наданих домашнім господарствам;

– Частка непрацюючих кредитів банків України;

– Відсоткові ставки за новими банківськими кредитами в розрізі валют.

В результаті аналізу можна зробити висновок про зміну стану банківського кредитування протягом останніх років. Наступним етапом є дослідження стану банківського кредитування в Україні в умовах війни. Для цього було проаналізовано такі показники, як динаміка середніх ставок за кредитами бізнесу та населенню в Україні в 2022 р., а також здійснено аналіз показників кредитування за програмою «Доступні кредити 5-7-9%», яка спрямована на відновлення та підтримку вітчизняного бізнесу в умовах війни.

Наступний етап – побудова кореляційно-регресійної моделі впливу основних факторів на стан банківського кредитування в Україні. Саме кореляційно-регресійна модель є найбільш ефективною для визначення кількісного ступеня впливу кількох факторів на результат.

Кореляційно-регресійний аналіз – поширений метод стохастичного моделювання, який використовують для дослідження форми зв'язку між випадковими величинами досліджуваного процесу. Даний аналіз відрізняється від інших методів дослідження моделі тим, що він вивчає взаємозв'язки всіх показників процесу, зважаючи на вплив сторонніх, випадкових факторів. Методи кореляційного та регресійного аналізу використовуються в комплексі. За допомогою кореляційного аналізу вимірюють тісноту зв'язку між змінними, що варіюють, і виявляють фактори, що здійснюють найбільший вплив на результативну ознаку [46].

При використанні кореляційного аналізу намагаються встановити, чи існує якийсь зв'язок між показниками випадкової вибірки (наприклад, між прибутком та обсягом продажів) або між різними вибірками (наприклад, при дослідженні кількох підприємств). Якщо цей зв'язок існує, то супроводжується збільшення одного

показника зростанням (позитивна кореляція) або зменшенням (негативна кореляція) іншого. Регресійний аналіз призначений для вибору форми зв'язку та типу моделі для визначення розрахункових значень залежної змінної (результативної ознаки).

Нами було сформульовано теоретичну модель впливу основних макроекономічних факторів на рівень реального кредитування на основі теоретичних джерел, з урахуванням специфіки факторів впливу на реальну економіку та кредитування в Україні. Таким чином, на основі кореляційно-регресійного аналізу буде визначено ступінь впливу таких факторів, як темп приросту реального обсягу промислового виробництва в Україні, середня відсоткова ставка за банківськими кредитами, середньозважена облікова ставка НБУ, рівень непрацюючих кредитів на індекс реального банківського кредитування. Темп приросту реального обсягу промислового виробництва визначається за допомогою використання такої формули:

$$IG = \frac{IP}{I}, \quad (2.1)$$

Де IG – темп приросту реального обсягу промислового виробництва, IP – приріст вартості товарів промислового виробництва за рік, I – індекс інфляції за відповідний рік.

Індекс реального банківського кредитування буде розрахований за допомогою такої формули:

$$CI = \frac{CG}{I}, \quad (2.2)$$

Де CI – **індекс** реального банківського кредитування, CG – темп приросту вартості наданих кредитів за рік, I – індекс інфляції за відповідний рік.

Наступним етапом є прогнозування стану банківського кредитування в Україні. Отримане рівняння регресії, що виводиться за результатами попереднього

етапу, використовується для підстановки планових показників щодо факторів, які впливають на стан банківського кредитування в Україні.

За допомогою функції LINEAR, що дозволяє оцінити окремо силу впливу кожного з факторів на результативну ознаку, будуть визначені основні коефіцієнти кореляційно-регресійної моделі. Таким чином, можна отримати сформоване рівняння регресії, воно матиме вигляд [7]:

$$y = a + bx_1 + cx_2 + dx_3 + ex_4, \quad (2.3)$$

Де y – результативна ознака, x_1, x_2, x_3, x_4 – коефіцієнти, які характеризують показники факторних ознак в моделі, a, b, c, d, e – коефіцієнти ступеня нахилу факторних ознак.

Метод експертної оцінки на заключному етапі визначить основні умови застосування різноманітних заходів для покращення ситуації з банківським кредитуванням в Україні. Цей метод є ефективним, оскільки дозволяє визначити умови застосування того чи іншого заходу для економіки України, а також визначити, як саме вони впливають на банківське кредитування та фактори, що впливають на цей показник. Отже, за допомогою цього інструментарію буде здійснене дослідження сучасного стану банківського кредитування в Україні, побудована модель впливу факторів на банківське кредитування, а також визначені проблеми в цьому аспекті та шляхи розв'язання цих проблем.

3. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Оцінка динаміки показників банківського сектору та банківського кредитування

Для оцінки стану банківського кредитування в Україні протягом останніх років розглянемо основні тренди функціонування банківського сектора. Насамперед упродовж 2014-2016 рр. банківська система України зазнала значної реструктуризації. Якщо на кінець 2007 р. в Україні налічувалося 175 банків, то вже в 2016 р. їхня кількість стала майже вдвічі меншою (96 банків) з подальшим щорічним скороченням.

Таблиця 3.1 – Динаміка кількості банків в Україні протягом 2007-2022 рр.

Рік	Кількість діючих банків	З них з іноземним капіталом	У т.ч. зі 100% іноземним капіталом
2007	175	47	17
2008	184	53	17
2009	182	51	18
2010	176	55	20
2011	176	53	22
2012	176	53	22
2013	180	49	19
2014	163	51	19
2015	117	41	17
2016	96	38	17
2017	82	38	18
2018	77	37	23
2019	75	35	23
2020	74	33	23
2021	71	33	23
Станом на 01.11.2022	67	30	22

Джерело: складено автором за [28]

Протягом 2014-2020 рр. 107 комерційних банків було виведено із фінансового ринку з метою очищення банківської системи від неплатоспроможних банків та банків із непрозорою діяльністю. Така політика НБУ позитивно вплинула на діяльність банківського сектора з точки зору його якості, прозорості та фінансової стійкості у довгостроковому періоді.

Також варто відзначити, що суттєво посилюється роль банків зі 100% іноземним капіталом в Україні, кількість яких не знизилась протягом процесу очистки банківської системи, а навпаки – підвищилась. До таких банків можна віднести: австрійський «Райффайзен Банк Аваль», французький «Креді Агріколь Банк», американський «Сітібанк», французький «УкрСиббанк» та польський «Кредобанк» [28].

Дуже суттєвою є роль державних банків в банківській системі України, таких як АТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укргазбанк» та АТ «Державний експортно-імпорتنний банк України» («Укрексімбанк»).

Вплив глобальних економічних дисбалансів, скрутні часи руйнівної кризи, початок руйнівної для економіки війни на Донбасі внаслідок сприяння цьому РФ – це чинники, що оголили всі накопичені проблеми української банківської системи.

Загалом, з 2007 р. було виведено з ринку було такі великі банки, як «Дельта Банк», «Хрещатик», «Михайлівський», «Фінанси та Кредит». Головною подією в банківській системі наприкінці 2016 р. стала націоналізація найбільшого в Україні за розміром активів банку – АТ КБ «Приватбанк». Позиція керівництва країни така: проблеми у банку були системні і накопичувалися роками. Його невважена кредитна політика призвела до втрати капіталу, а 97% кредитів банк видав компаніям, пов'язаним з його акціонерами, заявили в НБУ.

У Приватбанку цю інформацію заперечили. «Держава забирає на себе не актив бізнесменів Ігоря Коломойського і Генадія Боголюбова, а пасив, вартістю у мінус 5 млрд. доларів, і ці гроші ляжуть на плечі платників податків» [24], підсумовує наслідки інвестиційний банкір Сергій Фурса.

Повномасштабне вторгнення росії спричинило також негативні тенденції в банківській сфері. Українській банківський сектор зміг перелаштуватися та вижити. Громадяни не побачили масових банкопадів, сплесків неплатежів (це ще попереду), а найбільші банки змогли переформувати бізнес-моделі під нові реалії.

Проте, не обійшлося без виведення з ринку банків. Національний банк відніс «Мегабанк» до категорії неплатоспроможних через суттєві порушення в частині оцінки кредитного ризику, інсайдерське кредитування та невиконання плану докапіталізації [23].

У Фонді гарантування вкладів заявляли, що працівники Мегабанку перешкоджають доступу законній тимчасовій адміністрації до управління банком.

«Банк Січ» до початку російської агресії виглядав – принаймні, з офіційних фінансових показників та нормативів – відносно безпроблемним. Банкрутство було наслідком неспроможності або небажання банку повертати позичені в Нацбанку кошти – кредити рефінансування. Так кілька банків заробляли останні два роки – брали дешеві (до червня 2022 року ще дешеві) кредити в Нацбанку та інвестували у високоприбуткові проекти та операції – купували державні цінні папери, і надавали короткострокові кредити [4].

З початком війни надходження від кредитів зменшилися або зникли взагалі в деяких банків, державні цінні папери залишилися з низькою прибутковістю (9,5-12% у гривнях), а кредити рефінансування, навпаки, зросли з 6% до 9%, а після цього і до 27% річних. Банки почали масово виплачувати кредити, які до цього були взяті в Нацбанку, але в тому випадку коли були гроші. Банк Січ виявився фактично банком без грошей [4].

Сучасний стан банківського кредитування перебуває не в найкращому стані, особливо після початку повномасштабного вторгнення РФ. На рис. 3.1 наведена динаміка сум наданих банківських кредитів в Україні в гривневому еквіваленті.

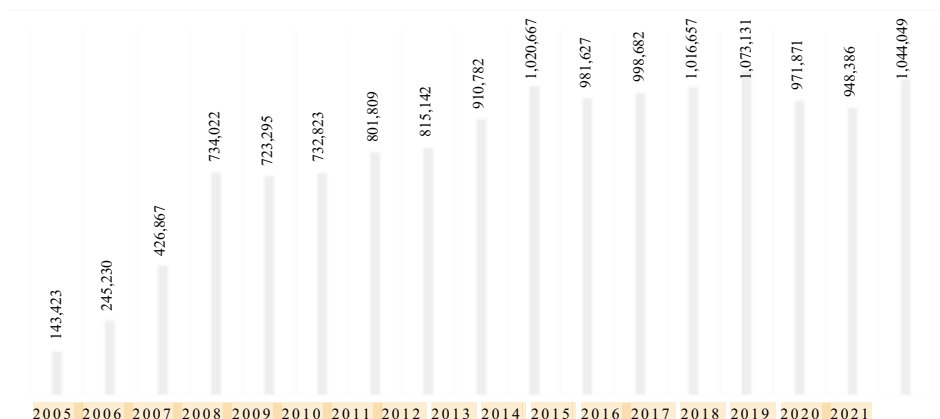

Рисунок 3.1 – Динаміка сум наданих банківських кредитів в Україні за 2005-2021 рр., млрд грн

Джерело: складено автором за [28]

Банківське кредитування після 2013 р. опинилося в складному стані, оскільки відбулася девальвація гривні в 2014 р., а також збанкрутіли в подальшому багато банків, що збільшувало загальні ризики кредитування, а також відсоткові ставки за кредитами, оскільки темп інфляції був вкрай високим (рис. 3.2).

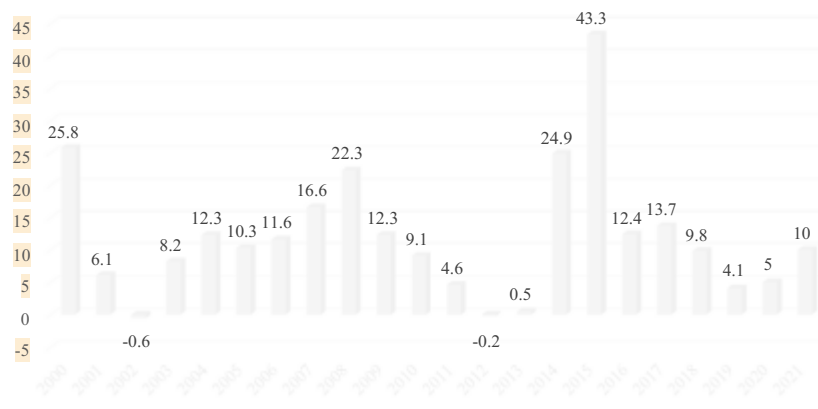

Рисунок 3.2 – Динаміка темпів інфляції в Україні протягом 2000-2021 рр., %

Джерело: складено автором за [27]

Попри підвищення темпів інфляції в 2014-2015 рр., що було викликане руйнівною кризою для економіки України, обсяг кредитування не зріс, що свідчить про те, що реальні темпи зростання кредитування української економіки були від'ємними.

Крім того, девальвація гривні майже втричі протягом цього періоду спричинила суттєве зниження обсягів кредитування в іноземній валюті, оскільки спостерігалися значні невіплати саме валютних кредитів. На рис. 3.3 наведена динаміка розподілу наданих кредитів в розрізі валют за даними НБУ.

Можна чітко прослідкувати, що до світової фінансової кризи 2009 р. частка кредитів в іноземній валюті була вищою, оскільки економіка України швидко зростала, доходи збільшувалися, а курс гривні був стабільним. Ставки в доларах та євро були суттєво нижчими, ніж ставки за гривневими кредитами, що приваблювало позичальників брати додаткові кредити.

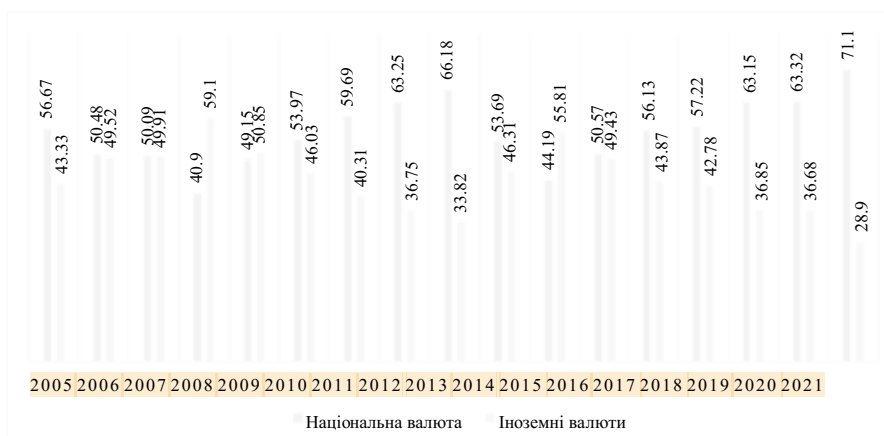

Рисунок 3.3 – Частка наданих кредитів банками України в гривневому еквіваленті за видами валют протягом 2005-2021 рр., % до підсумку

Джерело: складено автором за [28]

Девальвація гривні до 8 грн за долар спричинила падіння обсягів валютних кредитів, взяття яких було вкрай ризикованим, натомість збільшувалася частка

кредитів, взятих у гривні. Протягом 2014-2015 рр. також збільшилась частка валютних кредитів до більш ніж 50%, що стало наслідком девальвації гривні втричі, і внаслідок цього суми в іноземних валютах автоматично зростали в перерахунку на гривню. Посилення регулювання надання кредитів в валюті НБУ викликало зниження наданих кредитів в іноземних валютах, та підвищило обсяги наданих кредитів у гривні. Взяти кредит в іноземній валюті на споживчі цілі стало неможливо, а у валюті кредити почали видаватися, в основному, експортно-імпортним підприємствам. В результаті, частка гривневих кредитів у загальній структурі наданих кредитів зросла до 71% в 2021 р. Також разом з цим знизився кредитний ризик, що полягав у ризиках девальвації.

Проаналізуємо також розподіл наданих кредитів за економічними суб'єктами (рис. 3.4).

Рисунок 3.4 – Динаміка частки наданих кредитів банками України за економічними суб'єктами протягом 2005-2021 рр., % до підсумку

Джерело: складено автором за [28]

Варто відзначити, що більше кредитів домашнім господарствам видавалося протягом 2006-2009 рр., коли відбувався справжній бум споживчого кредитування.

Світова фінансова криза спричинила падіння обсягів наданих кредитів домогосподарствам, проте почали зростати суми кредитів корпоративному сектору.

Варто також проаналізувати структуру кредитів, наданих домашнім господарствам, що є важливою складовою кредитного ринку України (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Динаміка частки складових кредитів, наданих домашнім господарствам в загальній структурі даного виду кредитів, % до підсумку

Рік	Споживчі кредити	На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	Інші кредити	Із загальної суми іпотечні кредити
2005	68,56	26,42	3,62	28,31
2006	71,28	24,89	3,83	25,03
2007	71,72	25,42	2,85	45,57
2008	66,34	31,50	2,16	51,13
2009	56,83	40,95	2,21	55,03
2010	58,67	39,11	2,22	52,84
2011	62,71	35,01	2,28	48,42
2012	66,63	31,14	2,23	33,66
2013	70,97	26,58	2,45	29,08
2014	63,96	34,00	2,04	34,16
2015	59,98	37,84	2,19	41,26
2016	62,16	35,85	1,99	36,90
2017	70,08	27,71	2,21	22,16
2018	75,40	22,11	2,50	21,04
2019	81,74	15,35	2,92	12,52
2020	82,68	14,01	3,31	14,72
2021	84,18	11,23	4,60	11,28

Джерело: складено автором за [28]

Варто відзначити, що частка споживчих кредитів банками України зросла в структурі кредитів, виданих домогосподарствам. Станом на кінець 2021 р. ця частка становила аж 84,12%, тоді як кредити, видані на придбання, будівництво та

реконструкцію нерухомості за часткою склали всього 11,23%. Також невтішною є статистика щодо динаміки частки виданих іпотечних кредитів, в 2021 р. їхня частка є найнижчою за всю історію.

Найбільш сприятлива структура наданих домогосподарствам кредитів для економічного розвитку склалася протягом 2009-2011 рр., коли частка іпотечних кредитів складала 50% і вище, а видані кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості доходили до 40% в структурі кредитів домогосподарств.

Таке падіння цих видів кредитів пов'язане з падінням обсягів іпотечного кредитування, яке значно скоротилося протягом останніх років. В 2009 р. його частка була найвища і складала 55%, що також було наслідком світового іпотечного буму, який переріс в світову фінансову кризу в 2009 р.

Вкрай негативним показником банківського кредитування є частка проблемних (непрацюючих) кредитів в структурі кредитного портфелю банків. Непрацюючі кредити («NPLs») входять до числа найбільш системних порушень договірних відносин.

Вони впливають на економіку шляхом нераціонального розподілу кредитів та зниження довіри учасників ринку, що в кінцевому підсумку уповільнює зростання економіки країни [32].

В Україні досить великий ринок NPL, який виник у результаті проведення експансіоністської кредитної політики в той час, коли стандарти оцінювання платоспроможності позичальників були низькими, а права кредиторів недостатньо захищені. Обсяг NPL різко зріс у 2008 році та в 2015-2017 роках внаслідок [32]:

- девальвації національної валюти;
- спаду економіки;
- окупації частини території України;
- виведення неплатоспроможних банків з ринку та націоналізації «Приватбанку»;

– впровадження нового підходу для визначення NPLs, тощо.

На рис. 3.5 наведена динаміка рівня непрацюючих кредитів в Україні.

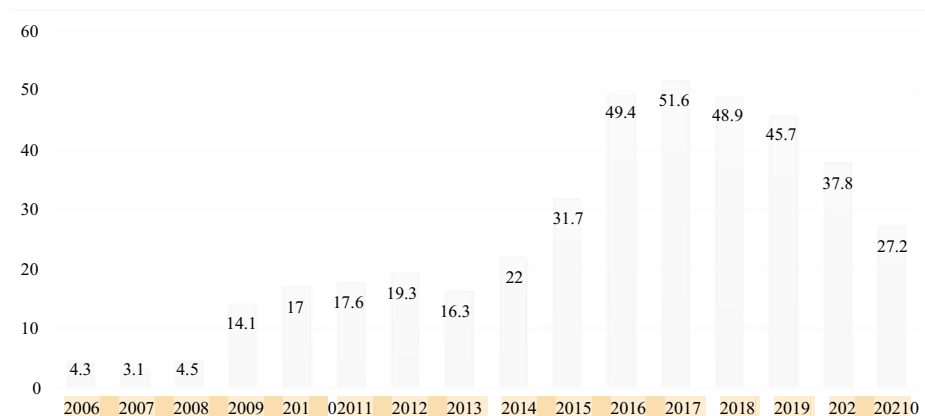

Рисунок 3.5 – Частка непрацюючих кредитів банків України за 2006-2021 рр., %

Джерело: складено автором за [28]

Варто відзначити, що незважаючи на пандемію COVID-19, банки знизили частку непрацюючих кредитів в 2020-2021 рр., цей показник почав стрімко знижуватися, що демонструвало позитивні тенденції в кредитному секторі. Висока частка непрацюючих кредитів до початку війни – це по суті **результат кредитної експансії минулих років, коли стандарти оцінювання платоспроможності позичальників були низькими** [42].

Обсяг проблемних кредитів у банківській системі після початку повномасштабного вторгнення росії поки що особливого занепокоєння не викликає. Станом на 1 липня частка позик, що не працюють, (NPL) сягала близько 35,5%. Це навіть трохи менше, ніж на 1 січня 2022 року [40].

Також слід зазначити, що кредитний ризик був **ГОЛОВНОЮ** загрозою для банківського сектору у 2022 році. Експерти побоювалися різкого зростання накопичення проблемних боргів і непогашення кредитів у другій половині року. В

першу чергу це стосувалося корпоративних позичальників, частка яких у загальному кредитному портфелі банків сягає 74%.

На рис. 3.6 помітно, що частка непрацюючих кредитів за банківськими групами є найвищою в АТ КБ «Приватбанк» (70%), а інші банки з державною часткою мають частку непрацюючих кредитів на рівні 32,3%. Натомість, банки з приватним капіталом та банки іноземних банківських груп мають нижчу частку непрацюючих кредитів, що свідчить про більш ефективне управління кредитним портфелем цих банківських груп.

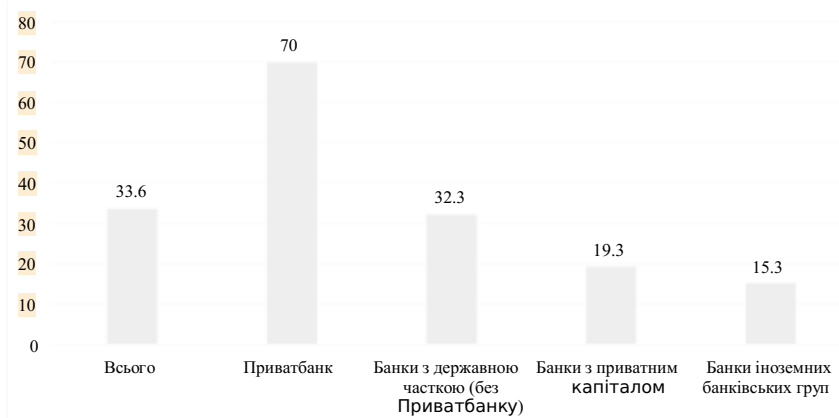

Рисунок 3.6 – Частка непрацюючих кредитів у розрізі банківських груп станом на 01.10.2022 р., %

Джерело: складено автором за [28]

Найбільший банк країни за багатьма показниками (АТ КБ «Приватбанк») має таку невтішну статистику, оскільки банк все ще не отримав погашення кредитів, що були надані минулим менеджментом банку до націоналізації. Відповідно, за 70% суми кредитного портфелю банку він не отримує відсотків за кредитами, і дуже високий ризик списання цих коштів.

Крім «Приватбанку» найбільша частка непрацюючих кредитів серед банків станом на 01.10.2022 р. спостерігалася в АТ «Ощадбанк» (42%), «Банк Кредит

Дніпро» (47,9%), «Ідея Банк» (43,7%), «Укресімбанк» (32,9%). Найнижчий рівень непрацюючих кредитів спостерігався в «Правекс Банк» (3,2%), «Креді Агріколь Банк» (7,9%), «Укрсиббанк» (6,7%), «Альянс» (10,3%) [28].

Ситуація з високим рівнем непрацюючих кредитів призводить до того, що ставки за кредитами підвищуються, що знижує стимули їх брати, а підприємці та домогосподарства все частіше відмовляються від взяття кредитів, розраховуючи здійснити покупку за власні кошти. На рис. 3.7 наведена динаміка середніх ставок за новими банківськими кредитами в розрізі валют протягом 2005-2021 рр.

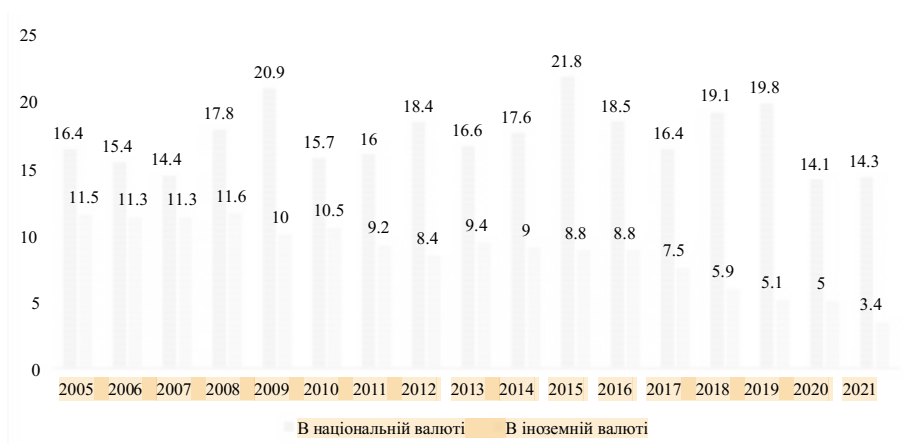

Рисунок 3.7 – Відсоткові ставки за новими банківськими кредитами в розрізі валют протягом 2005-2021 рр., % річних

Джерело: складено автором за [28]

Під час криз спостерігається підвищення відсоткових ставок за кредитами, хоча в 2020-2021 рр. під час пандемії COVID-19 ставки були нижчі, ніж в 2019 р., що пояснюється зниженням непрацюючих кредитів. Відносно низькі ставки за валютними кредитами пояснюються тим, що попит на валютні кредитні ресурси в Україні доволі низький, оскільки НБУ фактично заборонив валютне кредитування на споживчі цілі. Крім того, уряд запровадив програму кредитування «Доступні

кредити 5-7-9%», що дозволяє знизити витрати на сплату відсотків підприємцям, які ведуть підприємницьку діяльність в умовах COVID-19, а після початку повномасштабного вторгнення РФ ця програма не згорнулася, а продовжила своє існування. Для отримання пільгових кредитів слід вести прозору бізнес-діяльність, регулярно вести фінансову звітність, а також вчасно подавати звіти про діяльність власного підприємства.

Таким чином, нами було визначено, що стан кредитування на сьогодні, в умовах війни, є прогнозовано на низькому рівні, але його занепад почав відбуватися ще протягом 2014-2015 рр. Проблемами банківського кредитування є надто високі ризики кредитування, вони спричиняють збільшення ставок за кредитами, оскільки банки страхують себе від отримання збитків. Крім того, кредитування на розширення матеріально-технічної бази підприємств, на купівлю нерухомості, іпотечне кредитування суттєво скоротилося, натомість посилюється нарощування споживчого кредитування, яке в довгостроковій перспективі не може забезпечити стабільне економічне зростання.

3.2. Стан банківського кредитування в Україні в умовах війни

Нами було визначено, що найбільше впливає на стан банківського кредитування в Україні саме рівень непрацюючих кредитів, оскільки протягом останніх років економічна ситуація в Україні не є стабільною, і під час криз або соціально-економічних потрясінь цей показник має тенденцію до збільшення, що збільшує ризики кредитування економічних суб'єктів в Україні.

У наступні 12 місяців більшість банків України прогнозують обмежене зростання обсягу корпоративних кредитів та очікують на подальше скорочення роздрібного кредитування. Про це повідомила прес-служба Національного банку з посиланням на результати опитування про умови банківського кредитування [3].

Зазначається, що попит населення на кредити дедалі скорочувався переважно через погіршення споживчих настроїв. Банки стримано оцінюють перспективи кредитування і у найближчі три місяці очікують посилення усіх видів ризиків, окрім ризику ліквідності.

Ще до повномасштабного вторгнення РФ, на сприяння подальшому відновленню кредитування в Україні був спрямований Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування» [34], прийнятий 3 липня 2018 року. Цей нормативно-правовий документ розроблено за активної участі банківської спільноти, а його спрямування полягає в законодавчому врегулюванні прогалин, що використовуються боржниками для уникнення виконання своїх зобов'язань перед банком-кредитором.

Щодо діяльності безпосередньо банків з державною участю зі зниження проблемної заборгованості та управління якістю кредитного портфеля, то важливу роль в координації цього процесу відіграє Рада з фінансової стабільності, а саме її «Рекомендації (принципи) Ради з фінансової стабільності щодо роботи банків державного сектору з непрацюючими кредитами (NPLs)» [35]. Представлені рекомендації є проміжними та розробленими додатково до вимог Закону України «Про фінансову реструктуризацію», а їх дотримання забезпечить прозорість, справедливість процесу реструктуризації та захист інтересів держави (як власника банків з державною участю).

У рекомендаціях Ради з фінансової стабільності зазначається, що передумовою реструктуризації непрацюючого кредиту є наявність висновку банку, в якому йдеться про неспроможність боржника обслуговувати наявні кредитні зобов'язання, водночас його бізнес є життєздатним. Крім того, робота банків з державною участю з непрацюючими кредитами має базуватись на принципах [35] узгодженості, посиленого моніторингу, координації дій кредиторів, посилення позицій кредитора.

На думку В. В. Огородника, існуючих законодавчих ініціатив недостатньо для зниження рівня непрацюючих кредитів у банківській системі України та відновлення банками активної кредитно-інвестиційної діяльності. Необхідним є прийняття проекту Закону України «Про діяльність з управління заборгованістю», який дасть змогу банкам позбутися боргів, адже роботу з ними розпочнуть спеціалізовані небанківські установи, а саме компанії з управління заборгованістю. Прийняття цього нормативно-правового акта дасть змогу спростити та стимулювати вторинний ринок проблемної заборгованості, надавши компаніям з управління проблемними активами необхідні інструменти, пільги, впорядкувати процес продажу банками прав [26, с. 40].

До війни банки скорочували безнадійні кредити шляхом реструктуризації, судових процесів і продажу колекторам (особливо дрібним). Під час війни ситуація змінилася: переговори з позичальниками стали найкращим способом повернення кредиту. Реструктуризація – це домовленість між позичальником і банком про новий графік і умови платежів, якщо перший не може платити, як раніше. Це необхідно для того, щоб позичальник продовжував платити, а банк повернув свої кошти. «Національний банк України пропонує запобігати простроченій заборгованості та накопиченню несплачених зобов'язань, тому не ставить жорстких вимог до реструктуризації», – йдеться в повідомленні прес-служби НБУ.

Наприклад, АТ «Укргазбанк» використовує реструктуризацію для корпоративних позичальників і середнього бізнесу, але тепер вони короткострокові, до 12 місяців. «Зараз ми не маємо можливості робити довгострокові прогнози, – пояснює Володимир Пономарьов. «ОТП Банк на початку війни провів реструктуризацію всім, хто її потребував. Потім залишав кредитні канікули для позичальників на окупованих територіях і поступово повертався до залучення виконання іншими позичальниками умов договорів» [2], – розповідає Юрій Тітов, начальник відділу кредитування корпоративного та малого бізнесу ОТП Банку.

Якщо неможливо домовитися з позичальником, потрібно спробувати стягнути борг через суд. За словами Юрія Тітова, «ОТП Банк» почав судові процеси з позичальниками, які не змогли домовитися. Але інший банк, Ощадбанк, судиться за менші суми, повідомляє Vsudi, служба моніторингу та аналізу судових рішень на платформі великих даних Vkursi. За даними Vsudi, з 24 лютого 2017 позовів до банку мають суму, яка становить 0-10 тис. грн [2].

Така картина існує не тільки в «Ощадбанку». За словами юриста «Василь Кісіль і Партнери» Єгора Свідла, позови банків зазвичай стосуються фізичних осіб або малого бізнесу. «Великий бізнес не звертався до нас із проблемами. Я не бачу тенденції судових позовів проти великих юридичних осіб чи великих платників податків» [2], – каже він.

Крім того, за даними емпіричного аналізу, суттєвий вплив на стан кредитування в Україні здійснюють середні ставки за кредитами, які надаються економічним агентам. Запуск програми «Доступні кредити 5-7-9%» ще під час пандемії COVID-19 мав би пожвавити кредитний ринок та збільшити обсяги кредитування, проте на практиці такі кредити не надто активно видавалися для підприємств. Ця програма дещо змінилася після початку повномасштабного вторгнення РФ, і уряд запропонував надання позик бізнесу, який постраждав від наслідків війни. Особливо активно почали брати позики представники агробізнесу для того, щоб профінансувати видатки на посівну та збір урожаю.

Проте, у жовтні 2022 р. кілька середніх та малих банків призупинили роботу в межах держпрограми «5-7-9%». Причина цього – відсоткова заборгованість з боку держави, яка гарантувала виплату частини відсоткової ставки замість позичальників, але тепер не виконує своїх зобов'язань своєчасно, і тому сформувалися борги, пише портал «Мінфін» [45].

Інші банки також скаржаться на неплатежі з боку держави, тому намагаються не видавати нові кредити за «5-7-9%».

«Компенсация відсотків за програмою «5–7–9%» має затримки в декілька місяців і причини цього зрозумілі. Разом із тим, банки зобов'язані самостійно фінансувати цей борг, що впливає на операційний прибуток», – прокоментував голова правління ОТП Банку Володимир Мудрий [45].

У разі несплати за кредитними ДОГОВОРАМИ частини відсотків за програмою «5–7–9%» зазначено, що банки мають право вимагати від компаній сплату усєї базової ставки, а не лише 5% чи 9% річних, а всієї вартості кредиту (без компенсації).

Базова відсоткова ставка розраховується за формулою $UIRD(3\text{ м.}) + 5-7-9\%$. $UIRD(3\text{ м.})$ – це індекс ставок за депозитами фізичних осіб на 3 місяці, тобто середня депозитна ставка, яка розраховується щодня та публікується Нацбанком.

Наприклад, на 6 жовтня вона становила 11,37%. Отже, компаніям нараховували такі ставки за кредитами [45]:

$$11,37\% + 5\% = 16,37\%;$$

$$11,37\% + 7\% = 18,37\%;$$

$$11,37\% + 9\% = 20,37\% \text{ річних.}$$

Станом на початок 2023 р., всього з 24 лютого 2022 р. було видано пільгових кредитів на суму 76277 млн грн.

При цьому, було оформлено та надано кредитів за 18265 кредитними договорами. Таким чином, з початку повномасштабної війни банки в середньому надавали кредити на суму 4,18 млн грн. Найбільшими кредиторами в рамках пільгової програми «Доступні кредити 5-7-9%» стали такі банки: АТ КБ «Приватбанк», АТ «Райффайзен Банк», АТ «Ощадбанк», АТ «ПУМБ», АТ «Укргазбанк», АТ «Укресімбанк» (рис. 4.1).

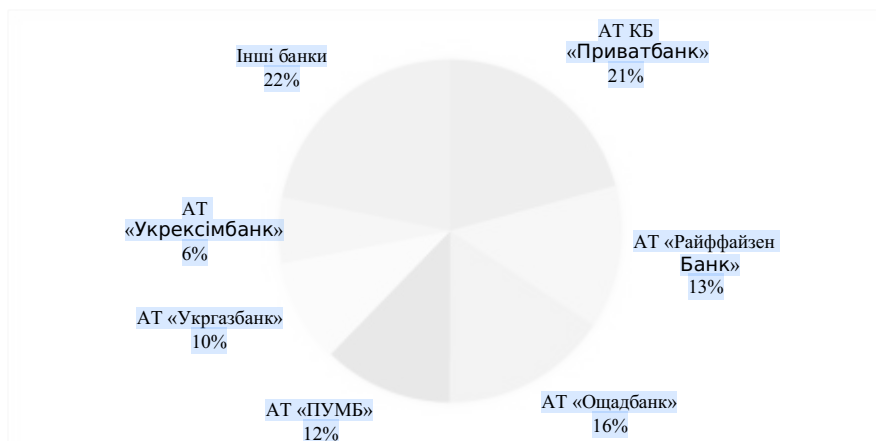

Рисунок 4.1 – Найбільші кредитори за програмою пільгових кредитів «Доступні кредити 5-7-9%» після 24 лютого 2022 р., % наданих кредитів до підсумку

Джерело: складено автором за [28]

Таким чином, саме державні банки залишаються найбільшими надавачами пільгових кредитів – на АТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укргазбанк», АТ «Укрексімбанк», на них припадає частка виданих кредитів на розвиток та ліквідацію наслідків війни для підприємців у сумі 52% від загальної суми виданих кредитів банками в рамках цієї програми. Отже, саме державні банки мають фактично монопольне становище у наданні пільгових кредитів, що знижує можливості до конкурування за позичальника серед інших, приватних банків, особливо які не є такими масштабними, як державні.

Крім того, загальна сума виданих кредитів в рамках пільгової програми, за увесь час її існування (з 2020 р.) становила 165,9 млрд грн, це становить 15,88% від усього кредитного портфелю станом на середину 2022 р., що є невисоким показником, з огляду на те, що ця цифра показує видані кредити за увесь час, а не поточний кредитний портфель за цими кредитами. Поточна заборгованість за пільговими кредитами складає 93,7 млрд грн, це становить 56,48% від всієї суми

наданих пільгових кредитів, що є досить високим показником, та в черговий раз доводить проблему високої частки непрацюючих кредитів в банківській системі України [30].

Також нами було визначено, що суттєвим фактором, який впливає на стан банківського кредитування в Україні, є облікова політика НБУ. Академік НАН України Богдан Данилишин вважає, що ефекти монетарного імпульсу підвищення облікової ставки з 10% до 25% виявилися малопомітними. За словами науковця, монетарна трансмісія за кожним з каналів була слабкою, що обумовлювалося як факторами традиційно низької посередницької активності банків, так і неринковими чинниками, викликаними війною [30].

За червень-вересень процентна ставка за новими гривневими кредитами бізнесу підвищилась на 5,9 відсоткових пунктів до 19,8% річних [30]. Дещо інша ситуація спостерігається на ринку кредитування населення. Процентна ставка тут залишалася пасивною протягом червня-серпня, однак у вересні – стрімко підвищилась відразу на 13 відсоткових пунктів до 36,1% на фоні продовження падіння обсягів кредитування.

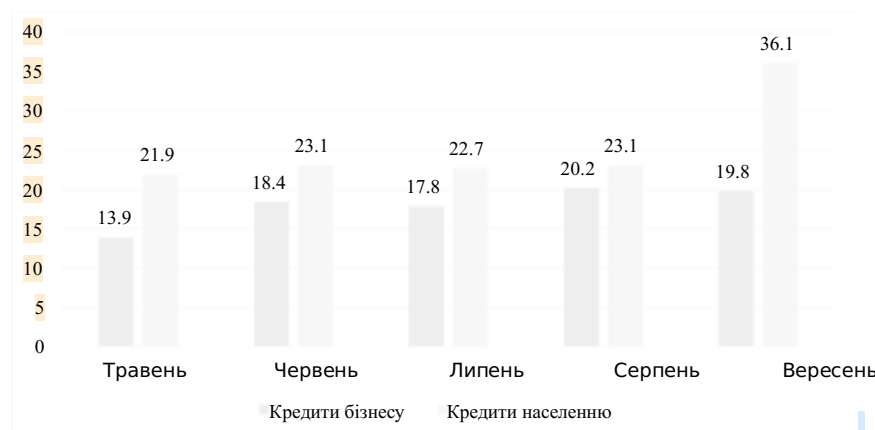

Рисунок 4.2 – Динаміка середніх ставок за кредитами бізнесу та населенню в Україні в 2022 р., % річних

Джерело: складено автором за [28]

Всього за липень-вересень гривневий портфель споживчих кредитів скоротився на 16,1 млрд грн (-7%). Рівень ставок споживчого кредитування завжди відзначався своєю незалежною поведінкою від динаміки ключової ставки НБУ, відображаючи повну відсутність трансмісії на цьому ринку.

«Загалом вплив ринку кредитування на реальні економічні процеси залишається незначним. Наразі ринкові бізнес-кредити складають близько 5% довоєнного ВВП, ще близько 5% ВВП – приходить на державні програми стимулювання кредитування (на які трансмісія ставок не впливає), і ще 5% ВВП – на кредити населенню.

До війни частка кредитів банків серед джерел інвестицій підприємств складала лише 3%, а частка споживчих кредитів населення у їх споживчих витратах – лише 5%» [30].

Науковець вважає, що «позичковий процент (облікову ставку) воєнної економіки слід знизити і орієнтувати не на темпи інфляції, а на номінальну виробничу ефективність економіки (тобто на темпи номінального ВВП, який слугує базою податкових доходів бюджету). Також слід запровадити інструменти центрального банку з пільгового цільового рефінансування банківських кредитів під пріоритетні проекти, що сприятиме розвитку фінансового посередництва банків» [30].

Загалом, монетарну та фіскальну політику слід проводити узгоджено та гармонізовано. Спільне розв'язання проблем структурних розривів економіки відповідає цілям і уряду, і центрального банку.

Нинішній рівень процентної ставки блокує продуктивне використання національних заощаджень та ресурсів банківської системи у економіці, де спостерігається кардинальне скорочення номінальних обсягів виробництва товарів та послуг. Крім того, нинішня ліквідність банків не пов'язана з продуктивністю економіки чи посередницькою ефективністю банківської системи, а переважно

викликана надходженням міжнародної допомоги та емісійних коштів на рахунки банків.

Винагороджування банків за весь обсяг такої ліквідності генерує значні пасивні прибутки банків, що дестимулює їх від вкладання коштів у кредитування бізнесу чи державні облігації. Для нівелювання цих негативних ефектів пропонується [31]:

– обмежити максимальний обсяг вкладень банків у депозитні сертифікати НБУ. Наприклад, застосувати ліміт, що дорівнює 100% від розміру обов’язкових резервів банку, сформованих відповідно до вимог НБУ;

– переглянути нормативи формування обов’язкових резервів банків та запровадити процентну винагороду НБУ за їх обсяг.

Відродження функції фінансового посередництва банків потребуватиме запуску спеціальних механізмів кредитування, особливо в частині малого та мікrokредитування. Можливими напрямками цільового спрямування кредитів можуть бути проекти малого та середнього бізнесу та проекти енергетичної безпеки країни [31].

Важливим напрямком покращення стану кредитування в Україні є стимулювання кредитування бізнесу у сфері аграрної промисловості. Проаналізувавши світовий досвід кредитування агропромислового комплексу, можна виділити три основні схеми фінансування сільського господарства:

1. Залучення в аграрний сектор мережі комерційних банків шляхом надання державних гарантій банківських кредитів та субсидування процентних ставок (Великобританія, Чехія, Словаччина, Китай, Голландія, Австрія).

2. Кредитування АПК через систему кооперативних банків, яке поширене у Німеччині, Франції, Японії, Польщі.

3. Здійснення кредитування сільського господарства небанківськими кредитними організаціями та кредитними кооперативами (США, Канада, країни Центральної та Східної Європи) [38].

Варто зазначити, що в кожній з країн одночасно функціонують різні схеми фінансування, класифікація зроблена на основі домінуючої в тій чи іншій державі. Розглянемо докладніше кожну їх. Для першої схеми покажемо є приклад Великої Британії. У Сполученому Королівстві відсутні спеціалізовані банки, кредитування АПК складає ті ж принципи, що й інших галузей промисловості. Умови кредитування на наступний рік обговорюються банком разом із фермером виходячи з його потреб у грошових коштах та фінансового стану. Також сільгосптоваровиробникам надаються субсидії та гранти від Міністерства сільського господарства, довкілля та сільських справ (DAERA).

Ця допомога надається безпосередньо аграріям і може бути використана як гарантія (забезпечення) за банківськими кредитами. Для цього фермерам необхідно зібрати пакет документів, а також направити до DAERA листа від кредитуючого банку. До списку банків, схвалених Міністерством сільського господарства, навколишнього середовища та сільських справ, входять Банк Ірландії, Барклайс банк, HSBC та ін. і т.д. [38].

Ще одним прикладом може бути система, що склалася в Нідерландах. Тут працює спеціалізований банк – Рабобанк, який забезпечує близько 90% фінансування сільського господарства. Банк пропонує різні схеми кредитування клієнтів, а також лізингові та факторингові послуги.

Вартість кредиту та інші умови визначаються після фінансового аналізу позичальника шляхом переговорів між банком та сільгоспвиробником. Схема кредитування аграріїв кооперативними банками найкраще представлена мови у Франції. Довгий час монополією на кредитування сільського господарства користувався банк «Креді Агріколь». В даний час він також залишається великим кредитором АПК як усередині країни, так і за її межами, надаючи кошти фермерам на відкриття бізнесу, розвиток та оновлення основних засобів, поповнення оборотного капіталу та реалізацію інноваційних проєктів. Проте з 1990 р. дедалі

більша частка обсягів кредитування стала припадати на кількість кооперативних банків, що зростає [38].

Серед переваг отримання коштів сільгоспвиробниками в цих банках можна виділити створення продуктів, орієнтованих на потреби фермерів (більшість кооперативних банків орієнтовані на певну категорію клієнтів, в даному випадку – аграріїв), надання урядом ліцензій тільки банкам, що пропонують вигідніші умови та можливість отримання державних субсидій. Схожа система кредитування АПК склалася Німеччини. Тут також працює великий спеціалізований банк – Сільськогосподарський Рентний банк (LR). Він є банком з державною участю, основною метою якого є здійснення державної політики стимулювання агробізнесу.

Таким чином, розглянувши іноземний досвід стимулювання кредитування, можна стверджувати, що стимулювання надання кредитів агробізнесу може стати основою майбутнього економічного зростання України та відновлення обсягів кредитування до довоєнного рівня.

4. ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ АНАЛІЗУ СТАНУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ

4.1. Кореляційно-регресійна модель впливу основних факторів на стан банківського кредитування в Україні

Для того, щоб оцінити вплив основних факторів на стан банківського кредитування в Україні, нами були обрані такі показники: результативна ознака – індекс реального банківського кредитування (абсолютний приріст суми наданих кредитів, скоригований на темп інфляції), факторні ознаки – темп приросту реального обсягу промислового виробництва в Україні, середня відсоткова ставка за банківськими кредитами, середньозважена облікова ставка НБУ, і рівень непрацюючих кредитів в банківській системі.

Показники для здійснення моделювання наведені в табл. 4.1.

Таблиця 4.1 – Динаміка показників для моделювання впливу факторів на індекс реального банківського кредитування в Україні

Рік	Індекс реального банківського кредитування	Темп приросту реального обсягу промислового виробництва в Україні, % до попереднього року	Середня відсоткова ставка за банківськими кредитами, % річних	Середньозважена облікова ставка НБУ, % річних	Рівень непрацюючих кредитів, %
2005	1,4268	10,6	14,8	9,35	6,2
2006	1,5321	9,1	14,3	9,22	4,3
2007	1,4929	11,8	13,6	8,25	3,1
2008	1,406	7,3	16,6	11,1	4,5
2009	0,8775	-3,7	18,8	11,3	14,1
2010	0,9287	12,2	15,3	9,1	17
2011	1,046	3,4	14,6	7,75	17,6
2012	1,0187	-5,6	15,8	7,6	19,3
2013	1,1118	-1	14,6	7,13	16,3
2014	0,8972	-13,2	15,5	9,55	22
2015	0,6711	-1,6	17,9	24,25	31,7
2016	0,9051	3,1	16,3	17,2	49,4
2017	0,8953	-2,9	15,3	13,35	51,6
2018	0,9613	-4,7	17,7	15,75	48,9

Продовження табл. 4.1

Рік	Індекс реального банківського кредитування	Темп приросту реального обсягу промислового виробництва в Україні, % до попереднього року	Середня відсоткова ставка за банківськими кредитами, % річних	Середньозважена облікова ставка НБУ, % річних	Рівень непрацюючих кредитів, %
2019	0,87	-9,3	17,4	16,2	45,7
2020	0,9294	4,5	14	8,85	37,8
2021	1,0008	-2,2	13,7	7,7	27,2

Джерело: складено автором за [27; 28; 29]

Дані фактори для моделювання будуть позначені таким чином:

Y – індекс реального банківського кредитування;

X₁ – темп приросту реального обсягу промислового виробництва в Україні, % до попереднього року

X₂ – середня відсоткова ставка за банківськими кредитами, % річних;

X₃ – середньозважена облікова ставка НБУ, % річних;

X₄ – рівень непрацюючих кредитів, %.

Нами було сформоване в Microsoft Excel рівняння регресії, яке має такий ВИГЛЯД:

$$y = 1,7132 + 0,01022x_1 - 0,03x_2 - 0,00192x_3 - 0,00715x_4 \quad (4.1)$$

Таким чином, зі зростанням темпу приросту реального обсягу промислового виробництва в Україні на 1%, індекс реального банківського кредитування збільшуватиметься в середньому на 0,01022 (тобто, на 1,022%).

Зі зростанням середньої відсоткової ставки за банківськими кредитами на 1%, індекс реального банківського кредитування знижуватиметься в середньому на 0,03 (на 3%). Зі зростанням середньозваженої облікової ставки НБУ на 1% річних, індекс реального банківського кредитування знижуватиметься на 0,00192 (на 0,192%). Зі зростанням рівня непрацюючих кредитів на 1%, індекс реального банківського кредитування знижуватиметься на 0,00715 (на 0,715%).

Коефіцієнт детермінації даної моделі складає 0,6528, що свідчить про те, що індекс реального банківського кредитування залежить на 65,28% від таких факторів, як темп приросту реального обсягу промислового виробництва в Україні, середня відсоткова ставка за банківськими кредитами, середньозважена облікова ставка НБУ, і рівень непрацюючих кредитів в банківській системі комплексно. Решта 34,72% – сила впливу інших факторів.

Проведемо оцінку рівняння регресії за допомогою теста Фішера.

$$F = \frac{R^2}{1 - R^2} * \frac{n - m - 1}{m} = \frac{0,6528}{1 - 0,6528} * \frac{17 - 4 - 1}{4} = 5,64 \quad (4.2)$$

Де R^2 – це коефіцієнт детермінації моделі, n – кількість факторів в моделі, m – кількість ступенів свободи.

Фактичний показник для порівняння з табличним F -критерієм дорівнює 5,64, а табличне значення при ступенях свободи 4 та $n-m-1=17-4-1=12$, $F_{кр.}(4; 12) = 3,26$.

В разі, коли фактичне значення $F > F_{кр.}$, то коефіцієнт детермінації статистично значущий і рівняння регресії статистично надійне (тобто коефіцієнти рівняння регресії спільно значимі).

Також здійснимо перевірку та мультиколінеарність. Під мультиколінеарністю розуміють наявність лінійної залежності між двома або більше факторними (незалежними) змінними у регресійній моделі. Це негативно впливає на загальну якість побудованої моделі.

За шкалою Чеддока, якщо коефіцієнт кореляції за модулем перевищує 0,7 між факторами моделі, то вони є мультиколінеарності, що свідчить про вплив однієї факторної ознаки на іншу, що викривлюватиме оцінку моделі та знижуватиме її точність.

Матриця кореляцій між факторами наведена в табл. 4.2.

Таблиця 4.2 – Матриця коефіцієнту кореляції між факторами сформованої моделі

	x ₁	x ₂	x ₃	x ₄
x ₁				
x ₂	-0,454			
x ₃	-0,267	0,5943		
x ₄	-0,52	0,3211	0,6763	

Джерело: розраховано автором

Нами було визначено, що жодна з комбінацій коефіцієнтів кореляції факторів даної моделі не показала високого ступеня впливу одного показника на інший. А тому, можна стверджувати, що мультиколінеарність між наведеними в моделі факторними ознаками відсутня, модель побудована з достовірними та адекватними параметрами, а тому статистично достовірними є і коефіцієнти, і рівняння регресії.

Крім того, варто здійснити аналіз, як впливає кожен з факторів окремо на результат, за коефіцієнтами кореляції та детермінації (табл. 4.3).

Таблиця 4.3 – Коефіцієнти кореляції та детермінації впливу факторів на індекс реального банківського кредитування в Україні

Показник	Темп приросту реального обсягу промислового виробництва в Україні	Середня відсоткова ставка за банківськими кредитами	Середньозважена облікова ставка НБУ	Рівень непрацюючих кредитів
Коефіцієнт кореляції	0,64768	-0,5033	-0,5206	-0,7169
Коефіцієнт детермінації	0,4195	0,2533	0,271	0,514

Джерело: розраховано автором

Розрахунки свідчать, що найбільший вплив на індекс реального банківського кредитування в Україні здійснює рівень непрацюючих кредитів, на 51,4%. При чому вплив цей є оберненим, тобто, зі зростанням рівня непрацюючих кредитів знижується індекс реального банківського кредитування. Це пояснюється тим, що

збільшення відсотка необслуговуваних кредитів призводить до більш обережної їх видачі клієнтам банку, що спричиняє збільшення кількості додаткових умов для отримання кредиту. В результаті, позичальник частіше відмовиться від того, щоб взяти кредит. Також суттєвий вплив здійснює темп приросту реального обсягу промислового виробництва в Україні, оскільки зі зростанням промислового виробництва передбачається, що реальний сектор більше бере кредитів на розширення свого виробництва. Цей фактор, за нашими дослідженнями, впливає на реальні обсяги кредитування майже на 42%. Середньозважена облікова ставка НБУ та середня відсоткова ставка за банківськими кредитами впливають не так значно, але відчутно: на 27,1% та 25,33% відповідно.

4.2. Прогнозування стану банківського кредитування в Україні та заходи щодо його відновлення

Під час війни банки обережно починають кредитувати за споживчими програмами фізосіб. Проте вигідні умови, схоже, залишилися в довоєнному минулому.

З початком агресії РФ у лютому 2022 року банки терміново зупиняли свої кредитні програми. Першими зникли з радарів довгострокові іпотечні та автомобільні позики. Припинилася і видача кредитів готівкою.

З кредитними картками історія була складнішою – там банки індивідуально вирішували, що робити з тією чи іншою програмою, хтось просто прибирав ліміт з картки клієнта, а хтось зменшував ліміт у рази – наприклад, із 75 тис. грн до 8 тис. грн.

«Вплив бойових дій та економічного спаду на якість кредитів розтягнеться в часі. Тому остаточні обсяги втрат від погіршення обслуговування позик можна визначити тільки з часом. Теперішня ситуація вимагає від банків ретельної оцінки фінансового стану боржників, виваженого використання інструментів кредитних

канікул і своєчасної реструктуризації боргів клієнтів, які цього потребують. Водночас фінустанови повинні зберігати консервативні підходи до оцінки ризиків і показувати справжній стан кредитного портфеля у звітності», – зазначають експерти Нацбанку в травневому «Огляді банківського сектора» [9].

Воєнний стан збільшує ризики кредитування для банків, що виявляється у збільшенні відсоткових ставок за кредитами та зниженні кредитних лімітів за кредитними картками. Відповідно, також зростає рівень непрацюючих кредитів, які напряду впливають на темпи реального зростання кредитування в Україні. Крім цього фактору, нами було визначено, що на зростання та загальний стан кредитування в Україні залежать такі фактори, як темп приросту реального обсягу промислового виробництва, середня відсоткова ставка за банківськими кредитами, та середньозважена облікова ставка НБУ.

Попри складну ситуацію в економіці, яку спровокувала війна, обсяги надлишкової ліквідності зростають. Якщо влітку вони коливалися в межах 200-250 млрд грн, то восени перетнули позначку 300 млрд грн і стрімко попрямують у напрямку половини трильйона гривень [31].

На перший погляд, ситуація може здатися парадоксальною: стан банківської ліквідності покращується, хоча самі банки значно зменшили прибутки і почали фіксувати збитки за деякими кредитами.

Мало того, свої вільні кошти банки продовжують тримати в НБУ замість того, аби допомагати державі фінансувати рекордну дірку в бюджеті, а підприємствам та людям – відновити зруйновані житло, автомобілі та інші активи. Ще більш парадоксально виглядає твердження про те, що навіть якщо банки вкладають усі вільні кошти в урядові облігації чи видадуть на них кредити населенню та підприємствам, то запаси вільної ліквідності суттєво не зміняться.

Знизити облікову ставку, аби дохідність депозитних сертифікатів стала меншою, Нацбанк теж поки не може. Інфляція в Україні досі зростає, а регулятор оголошував, що політика високих ставок триватиме до 2024 року.

Негативним для подальшого розвитку кредитування також є і спад промислового виробництва, який почався ще до повномасштабної війни в Україні. Незаперечно, негативним фактором є абсолютна відсутність зі сторони держави кредитної політики, направленої на забезпечення кредитування промисловості, особливо нових напрямів виробництв з високою технологічністю.

Посилює цей негатив кредитування виробництва іноземною валютою (особливо експортно-імпортні підприємства), яке заміщує природну монополію гривні бути валютою кредитів. Кредитування іноземною валютою направлено на діяльність сировинних галузей, що ще більше послаблює національну валюту і економіку України [36].

Промислове виробництво в Україні з 1991 року зазнало колосального зменшення. Говорити, що причиною такого зменшення було розірвання економічних та виробничих зв'язків, які існували до цього, які створювалися не на базі єдиного промислового комплексу України, а як частина народного господарського комплексу колишнього СРСР абсолютно безпідставно. І це підтверджують дані статистики – спад відбувався поступово. Відбувалося імпортозаміщення, знижувався експорт [36].

З початку повномасштабного вторгнення РФ в Україні серйозно постраждали або зруйновані 25 великих виробництв. Серед них як підприємства оборонного сектора, так і металургійні, паливні та харчові виробництва. Сім підприємств знищено, вони не підлягають ремонту та відновленню.

Найбільше підприємств постраждало на сході країни. Список повністю зруйнованих підприємств такий [25]:

- «Азовсталь» (активи оцінюються у 1,44 млрд дол США);
- кондитерська фабрика «Монделіс Україна» (104 млн дол США);
- виробник будматеріалів Obio (28 млн дол США);
- виробник напоїв Coca-Cola Beverages (385 млн дол США);
- склозавод «Ветропак» (92 млн дол США);

- Кременчуцький НПЗ (374 млн дол США);
- виробник газотурбінного обладнання «Зоря Машпроект» (137 млн дол

США).

Таким чином, з огляду на результати моделювання, проведеного в попередньому розділі, промислове виробництво в Україні за 2022 р. суттєво скоротиться, оскільки багато потужних промислових підприємств були зруйновані внаслідок бойових дій, а велика частина промислових підприємств, які не знаходяться в зоні бойових дій, призупинила свою роботу або ж суттєво скоротила обсяги виробництва.

Можемо скласти приблизний прогноз рівня реального кредитування за 2023 р. на основі моделі, складеної в попередньому розділі. Передбачається, що темп приросту реального обсягу промислового виробництва в Україні складе -40%, а тому, це значення буде використовуватися у прогнозній моделі. Середня відсоткова ставка за банківськими кредитами в 2023 р. може скласти приблизно 21%, оскільки така тенденція до підвищення відбувалася протягом 2022 р. що було викликано збільшенням кредитних ризиків, а також підвищенням темпів інфляції. Середньозважена облікова ставка НБУ за підсумками 2023 р. року, може скласти 17,2%, оскільки НБУ може коригувати в подальшому свою монетарну політику у бік лібералізації. Рівень непрацюючих кредитів в банківській системі за 2023 р. може досягти позначки 36%, оскільки даються ознаки проблеми з простроченням заборгованості позичальниками внаслідок погіршення економічної ситуації в країні.

Таким чином, визначивши основні прогнозні показники у 2023 р. факторів, що впливають на стан кредитування в Україні, можемо спрогнозувати індекс реального банківського кредитування за 2023 р.

$$y = 1,7132 + 0,01022 * (-40) - 0,03 * 21 - 0,00192 * 17,2 - 0,00715 * 36 = 0,384 \quad (4.3)$$

Отже, в умовах війни та економічної нестабільності, при підвищених ризиках діяльності банків у сфері кредитування, збільшенні облікової ставки, збільшенні жорсткості монетарної політики, що проводить НБУ, а також зниженні обсягів реального промислового виробництва, реальний обсяг кредитування за підсумками 2023 р. може скоротитися до 61%, що було визначено з прогнозного індексу реального банківського кредитування в Україні за 2022 р. Таким чином, стан банківського кредитування в 2023 р., скоріш за все, буде невтішним, оскільки такі визначені нами фактори, як рівень реального промислового виробництва, рівень відсоткових ставок за кредитами та облікова ставка НБУ, а також рівень непрацюючих кредитів, будуть перебувати на рівні, які не сприяють розвитку банківського кредитування та зростання його реальних обсягів в Україні.

На нашу думку, перспективним в таких умовах є посилення та розвиток пільгового кредитування саме аграрної галузі, оскільки в умовах війни промисловість не буде швидко розвиватися через об'єктивні причини, тим більше, пільгові програми кредитування аграріїв «Доступні кредити 5-7-9%» показали свою ефективність саме в цій галузі. Крім того, варто посилювати моніторинг за позичальниками, надаючи кредити за нижчою ставкою менш ризикованим позичальникам. НБУ має посилювати контроль за дотриманням нормативів кредитного ризику банками, оскільки його перевищення в цілому в банківській системі сприятиме підвищенню середньої відсоткової ставки за кредитами як для населення, так і для бізнесу, що негативно вплине на обсяги реального банківського кредитування в Україні.

Совпадения

Источники из Библиотеки

216

1	Студенческая работа	ID файла: 1015200422	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nat	58 Источник	0.99%
2	Студенческая работа	ID файла: 1008334524	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nat	27 Источник	0.63%
3	Студенческая работа	ID файла: 1006080093	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian National Uni...		0.61%
4	Студенческая работа	ID файла: 1000823116	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nat	3 Источник	0.53%
5	Студенческая работа	ID файла: 1006212705	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nat	28 Источник	0.47%
6	Студенческая работа	ID файла: 1009436129	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian National Uni...		0.53%
7	Студенческая работа	ID файла: 8857104	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nation	5 Источник	0.51%
8	Студенческая работа	ID файла: 1012266001	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nat	3 Источник	0.44%
9	Студенческая работа	ID файла: 1000822058	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian National Uni...		0.44%
10	Студенческая работа	ID файла: 1012469733	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nat	2 Источник	0.29%
11	Студенческая работа	ID файла: 1006202664	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nat	6 Источник	0.27%
12	Студенческая работа	ID файла: 1006227068	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nat	3 Источник	0.16%
13	Студенческая работа	ID файла: 1000098425	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nat	5 Источник	0.18%
14	Студенческая работа	ID файла: 1015707795	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian National Uni...		0.21%
15	Студенческая работа	ID файла: 1000968414	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nat	20 Источник	0.18%
16	Студенческая работа	ID файла: 9075986	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nation	4 Источник	0.16%
17	Студенческая работа	ID файла: 1004102018	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nat	2 Источник	0.1%
18	Студенческая работа	ID файла: 1011487842	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nat	2 Источник	0.16%
19	Студенческая работа	ID файла: 1000932756	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian National Uni...		0.07%
20	Студенческая работа	ID файла: 1003923347	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nat	3 Источник	0.05%
21	Студенческая работа	ID файла: 1004048745	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian National Uni...		0.07%

22	Студенческая работа	ID файла: 1004185541	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian National Uni...	0.13%
23	Студенческая работа	ID файла: 1004210406	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nat 29 Источник	0.12%
24	Студенческая работа	ID файла: 1004124569	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nat 5 Источник	0.1%
25	Студенческая работа	ID файла: 1000862469	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian National Uni...	0.07%
26	Студенческая работа	ID файла: 1000863061	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian Nat 2 Источник	0.06%
27	Студенческая работа	ID файла: 1015287955	Учебное заведение: Volodymyr Dahl East Ukrainian National Uni...	0.06%

Цитати

Цитати

11

- 1 «в процесі кредитування трансформації піддаються наступні характеристики грошових ресурсів: обсяги (різні, але незначні за величиною вклади юридичних і фізичних осіб можуть трансформуватися у великі позики); строки погашення (трансформація короткострокових залучених коштів у довгострокові позики); ліквідність (високоліквідні вклади трансформуються в позики, що володіють меншою ліквідністю) географії розміщень (грошові накопичення одного регіону перетікають у вигляді кредитів у інший регіон); ризики (незначні ризики у вигляді вимог закладами можуть трансформуватися в потенційний кредитний ризик значного масштабу)»
- 2 «Держава забирає на себе не актив бізнесменів Ігоря Коломойського і Генадія Боголюбова, а пасив, вартістю у мільярд 5 доларів, і ці гроші ляжуть на плечі платників податків»
- 3 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування»
- 4 «Рекомендації (принципи) Ради з фінансової стабільності щодо роботи банків державного сектору з непрацюючими кредитами (NPLs)»
- 5 «Національний банк України пропонує запобігати простроченій заборгованості та накопиченню несплачених зобов'язань, тому не ставить жорстких вимог до реструктуризації»
- 6 «Зараз ми не маємо можливості робити довгострокові прогнози, - пояснює Володимир Пономарьов. «ОТП Банк на початку війни провів реструктуризацію всім, хто її потребував. Потім залишав кредитні канікули для позичальників на окупованих територіях і поступово повертався до залучення виконання іншими позичальниками умов договорів» [2], - розповідає Юрій Тітов, начальник відділу кредитування корпоративного та малого бізнесу ОТП Банку. 57 Якщо неможливо домовитися з позичальником, потрібно спробувати стягнути борг через суд. За словами Юрія Тітова, «ОТП Банк» почав судові процеси з позичальниками, які не змогли домовитися. Але інший банк, Ощадбанк, судиться за менші суми, повідомляє Vsudi, служба моніторингу та аналізу судових рішень на платформі великих даних Vkursi. За даними Vsudi, з 24 лютого 207 позовів до банку мають суму, яка становить 0-10 тис. грн [2]. Така картина існує не тільки в «Ощадбанку». За словами юриста «Василь Кісіль і Партнери» Єгора Свідла, позови банків зазвичай стосуються фізичних осіб або малого бізнесу. «Великий бізнес не звертався до нас із проблемами. Я не бачу тенденції судових позовів проти великих юридичних осіб чи великих платників податків» [2]
- 7 «5-7-9%». Причина цього - відсоткова заборгованість з боку держави, яка гарантувала виплату частини відсоткової ставки замість позичальників, але тепер не виконує своїх зобов'язань своєчасно, і тому сформувалися борги, пише портал «Мінфін»

- 8 «5-7-9%» зазначено, що банки мають право вимагати від компаній сплату усїєї базової ставки, а не лише 5% чи 9% річних, а усїєї вартості кредиту (без компенсації). Базова відсоткова ставка розраховується за формулою $UIRD (3 м.) + 5-7-9\%$. $UIRD (3 м.)$ – це індекс ставок за депозитами фізичних осіб на 3 місяці, тобто середня депозитна ставка, яка розраховується щодня та публікується Нацбанком. Наприклад, на 6 жовтня вона становила 11,37%. Отже, компаніям нараховували такі ставки за кредитами [45]: $11,37\% + 5\% = 16,37\%$; $11,37\% + 7\% = 18,37\%$; $11,37\% + 9\% = 20,37\%$ річних. Станом на початок 2023 р., всього з 24 лютого 2022 р. було видано пільгових кредитів на суму 76277 млн грн. При цьому, було оформлено та надано кредитів за 18265 кредитними договорами. Таким чином, з початку повномасштабної війни банки в середньому надавали кредити на суму 4,18 млн грн. Найбільшими кредиторами в рамках пільгової програми «Доступні кредити 5-7-9%» стали такі банки: АТ КБ «Приватбанк», АТ «Райффайзен Банк», АТ «Ощадбанк», АТ «ПУМБ», АТ «Укргазбанк», АТ «Укркредітбанк» (рис. 4.1). Рисунок 4.1 – Найбільші кредитори за програмою пільгових кредитів «Доступні кредити 5-7-9%» після 24 лютого 2022 р., % наданих кредитів до підсумку Джерело: складено автором за [28] Таким чином, саме державні банки залишаються найбільшими надавачами пільгових кредитів – на АТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укргазбанк», АТ «Укркредітбанк», на них припадає частка виданих кредитів на розвиток та ліквідацію наслідків війни для підприємств у сумі 52% від загальної суми виданих кредитів банками в рамках цієї програми. Отже, саме державні банки мають фактично монополію на надання пільгових кредитів, що знижує можливість до конкуренції за позичальника серед інших, приватних банків, особливо які не є такими масштабними, як державні. Крім того, загальна сума виданих кредитів в рамках пільгової програми, за увесь час її існування (з 2020 р.) становила 165,9 млрд грн, це становить 15,88% від усього кредитного портфелю станом на середину 2022 р., що є невисоким показником, з огляду на те, що ця цифра показує видані кредити за увесь час, а не поточний кредитний портфель за цими кредитами. Поточна заборгованість за пільговими кредитами складає 93,7 млрд грн, це становить 56,48% від усїєї суми АТ КБ «Приватбанк» 21% АТ «Райффайзен Банк» 13% АТ «Ощадбанк» 16% АТ «ПУМБ» 12% АТ «Укргазбанк» 10% АТ «Укркредітбанк» 6% Інші банки 22% 60 наданих пільгових кредитів, що є досить високим показником, та в черговий раз доводить проблему високої частки непрацюючих кредитів в банківській системі України [30]. Також нами було визначено, що суттєвим фактором, який впливає на стан банківського кредитування в Україні, є облікова політика НБУ. Академік НАН України Богдан Данилишин вважає, що ефекти монетарного імпульсу підвищення облікової ставки з 10% до 25% виявилися малопомітними. За словами науковця, монетарна трансмісія за кожним з каналів була слабкою, що обумовлювалося як факторами традиційно низької посередницької активності банків, так і неринковими чинниками, викликаними війною [30]. За червень-вересень процентна ставка за новими гривневими кредитами бізнесу підвищилась на 5,9 відсоткових пунктів до 19,8% річних [30]. Дещо інша ситуація спостерігається на ринку кредитування населення. Процентна ставка тут залишалася пасивною протягом червня-серпня, однак у вересні – стрімко підвищилась відразу на 13 відсоткових пунктів до 36,1% на фоні продовження падіння обсягів кредитування. Рисунок 4.2 – Динаміка середніх ставок за кредитами бізнесу та населенню в Україні в 2022 р., % річних Джерело: складено автором за
- 9 «Загалом вплив ринку кредитування на реальні економічні процеси залишається незначним. Наразі ринкові бізнес-кредити складають близько 5% довоєнного ВВП, ще близько 5% ВВП – приходить на державні програми стимулювання кредитування (на які трансмісія ставок не впливає), і ще 5% ВВП – на кредити населенню. До війни частка кредитів банків серед джерел інвестицій підприємств складала лише 3%, а частка споживчих кредитів населення у їх споживчих витратах – лише 5%»
- 10 «позичковий процент (облікову ставку) воєнної економіки слід знизити і орієнтувати не на темпи інфляції, а на номінальну виробничу ефективність економіки (тобто на темпи номінального ВВП, який слугує базою податкових доходів бюджету). Також слід запровадити інструменти центрального банку з пільгового цільового рефінансування банківських кредитів під пріоритетні проекти, що сприятиме розвитку фінансового посередництва банків»
- 11 «Огляді банківського сектора»